

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

Кафедра міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

**з дисципліни
«Зовнішня політика України»**

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 29 Міжнародні відносини

спеціальність (напрямок) 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

освітня програма Міжнародна інформація та міжнародні комунікації

спеціалізація _____

вид дисципліни за вибором

факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Укладач: к.ю.н., доц. Здоровко С.Ф.

1. Навчальний контент:

ВСТУП

Навчальний курс «Зовнішня політика України» викладається у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна для підготовки фахівців за ОП «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації».

Метою дисципліни є вивчення концептуальних засад зовнішньої політики України, її зовнішньополітичної діяльності щодо забезпечення вітчизняних інтересів нашої держави у міжнародних відносинах. Відповідно до мети сформулювало завдання, серед яких: виховання національної свідомості та вироблення професійного мислення; оволодіння методами політичного аналізу в інформаційно-аналітичній діяльності; опанування принципів забезпечення національної безпеки України, її територіальної цілісності і недоторканості; набуття теоретичних знань та практичних навичок у роботі з різноманітними джерелами, що стосуються зовнішньої політики України.

Структура навчальної дисципліни є теоретичною основою сукупності знань та вмінь, що формують майбутній міжнародний профіль фахівця і включає два тематичні блоки. Відповідно до них будується модульна тематика, за якою передбачено вивчення теоретичних основ зовнішньої політики незалежної України.

Зокрема, перший тематичний модульний блок спрямований на засвоєння студентами сутності цілей, принципів та засад зовнішньої політики України в постбіполярній системі міжнародних відносин.

Другий блок передбачає вивчення теоретичних засад стратегічного партнерства та зовнішньополітичних альтернатив України, зокрема її співпраці з Європейським Союзом, державами-сусідами, участь у роботі міжнародних організацій та процесі ядерного роззброєння.

Семінарські заняття спрямовані на закріплення та конкретизацію лекційного матеріалу, розвиток у студентів творчих задатків, навичок самостійної роботи і прикладного використання теоретичних знань у професійній діяльності. З цією метою розроблено цілий комплекс завдань, спрямованих на активізацію

самостійної роботи, серед яких: письмове виконання тестів, відповіді на поставлені запитання та ін. До всіх семінарських занять передбачено список необхідних для підготовки джерел.

Тема 1. Сутність поняття зовнішня політика , організаційна та законодавча база зовнішньої політики незалежної України.

Здійснюючи свої зовнішньополітичні функції, кожна держава проводить певну політику за межами своєї країни, на міжнародній арені. Зовнішня політика — це діяльність держави та інших політичних інститутів, що здійснюється на міжнародній арені; комплекс дій, спрямованих на встановлення і підтримку відносин із міжнародним співтовариством, захист власного національного інтересу та поширення свого впливу на інші суб'єкти міжнародних відносин

Кожна держава зобов'язана будувати свою зовнішню політику, виходячи із своїх власних інтересів та інтересів своїх партнерів. Зовнішня політика будь-якої держави формується на основі багатьох факторів, зумовлених географічним розташуванням, історичними зв'язками і менталітетом нації, її релігійними, моральними, світоглядними особливостями.

Зовнішня політика будь-якої держави є продовженням внутрішньої політики. Головна мета зовнішньої політики – забезпечення сприятливих умов для реалізації інтересів тієї чи іншої держави, забезпечення національної безпеки та добробуту народу.

Держава, реалізуючи свою зовнішню політику, ставить перед собою такі головні цілі:

- Створення сприятливих міжнародних умов для успішної реалізації всіма державами своїх внутрішньополітичних цілей і завдань.
- Активна співпраця і взаємодія з усіма суб'єктами світового політичного процесу, з метою реалізації загальнолюдських інтересів, насамперед, збереження цивілізації.

- Участь у міжнародному поділі праці та пов'язаному з ним обміні товарами, сировиною, технологіями, науково-технічними винагородами й духовними цінностями.
- Захист прав людини взагалі та кожного громадянина тієї чи іншої держави зокрема.
- Об'єднання зусиль у боротьбі проти міжнародного тероризму.
- Спільна ефективна участь у розв'язанні глобальних проблем сучасного світу.

Найголовнішими цілями зовнішньої політики є:

1. Національна безпека – стан держави, який дає їй можливість зберігати свою цілісність і виступати самостійним суб'єктом системи міжнародних відносин. Національна безпека означає захищеність життєво важливих інтересів особи, держави й суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного ладу, економіки, культури країни від внутрішньої і зовнішньої загрози.

2. Збільшення сили держави – покращення її економічного, політичного, воєнного, інтелектуального і морального потенціалу.

Одним із вирішальних чинників є авторитет держави, для якого найважливішим є професіоналізм зовнішньої політики.

3. Зростання престижу держави і зміцнення міжнародних позицій. Умовою реалізації цієї мети є суспільне виконання двох інших важливих цілей зовнішньої політики. Усі три цілі тісно взаємопов'язані.

Так, престиж і міжнародні позиції держави безпосередньо залежать від її сили. Сила й безпека держави значною мірою визначаються її міжнародними позиціями.

Важливе значення для досягнення цілей зовнішньої політики мають засоби її здійснення. Залежно від сфер суспільного життя вони поділяються на політичні, економічні та ідеологічні.

Політичні засоби охоплюють передусім сферу дипломатичних відносин — від традиційних форм дипломатії (посольства, консульства) до дипломатії на рівні глав держав. Ці засоби можуть використовуватись у формі переговорів, зустрічей, участі в міжнародних організаціях тощо.

Особливу групу політичних засобів зовнішньої політики складають воєнні засоби, основними з яких є війна і воєнний тиск. Формами воєнного тиску можуть бути маневри, навчання, паради, публічні демонстрації нових видів зброї, концентрація військ у прикордонних районах, провокації на кордоні, участь у миротворчих операціях під егідою міжнародних організацій та ін.

Економічні засоби зовнішньої політики означають використання економічного потенціалу держави для впливу на економіку й політику інших держав. Економічний потенціал є особливо важливим засобом зовнішньої політики, оскільки в кінцевому підсумку саме він визначає позицію держави в міжнародних відносинах. Держава з потужним економічним потенціалом займає впливові позиції у світі.

До ідеологічних, або інформаційно-пропагандистських засобів зовнішньої політики належать різноманітні форми й засоби пропаганди, інформації, культурної політики, які використовуються державою у відносинах з іншими державами передусім з метою формування позитивного зовнішнього іміджу і міжнародного престижу даної держави. З цією метою в зарубіжних країнах відкриваються культурні центри, влаштовуються різноманітні виставки, презентації тощо.

Основним документом, який визначав принципові засади розбудови державотворчих процесів, у тому числі в сфері зовнішньої політики, став Акт проголошення незалежності України, прийнятий 24 серпня 1991 р. Виходячи з цього документу Верховна Рада України 2 липня 1993 р. схвалила „Основні напрямки зовнішньої політики України”. В них, зокрема, наголошується, що неодмінною умовою розбудови незалежної Української держави є її активне та повномасштабне входження до світового співтовариства. Торуючи свій шлях у світ, Україна спирається на власні фундаментальні загальнонаціональні інтереси, а саме: стратегічні та геополітичні, пов’язані з національною безпекою України та захистом її політичної незалежності; економічні, пов’язані з інтегруванням економіки України у світове господарство; регіональні, субрегіональні, локальні.

Зовнішня політика України спрямовується на утвердження й розвиток України як незалежної демократичної держави, на збереження її територіальної цілісності та недоторканності кордонів, на включення національного господарства у світову економічну систему, на поширення в світі образу України як надійного і передбачуваного партнера.

Стосовно основних підвалин, на яких здійснюється зовнішня політика України, то ними є:

- відкритість зовнішньої політики, співробітництво з усіма заінтересованими партнерами;
- засудження війни як знаряддя національної політики, прагнення до вирішення будь-яких міжнародних спорів виключно мирними засобами;
- додержання принципів взаємоповаги, рівноправності, невтручання у внутрішні справи інших держав;
- відсутність територіальних претензій до сусідніх держав і невизнання територіальних претензій до себе;
- дотримання міжнародних стандартів прав людини, принципу неподільності міжнародного миру і міжнародної безпеки, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей, загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права, засудження практики подвійних стандартів у міждержавних стосунках.

Головними напрямками зовнішньої політики України є:

- розвиток двосторонніх відносин, участь в європейському співробітництві;
- розбудова відносин у рамках СНД;
- участь у роботі ООН, інших міжнародних організацій.

Кожен з цих напрямів має комплекс пріоритетів, які зумовлюються національними інтересами України, турботою про збереження загального миру і рівноправного співробітництва.

Практична реалізація зовнішньої політики України забезпечується під керівництвом Президента України Кабінетом Міністрів України, Міністерством закордонних справ, іншими центральними органами державної виконавчої влади на основі Конституції України.

Зовнішня політика України – як з огляду її розробки, так і в плані реалізації – пройшла два етапи; перший – від серпня 1991 р. до середини 1994 р. – і другий – від середини 1994 р. і до цього часу.

Перші кроки на зовнішній арені, досягнення, а також труднощі та проблеми в царині міжнародних відносин пов'язані з періодом президентства Л. Кравчука. МЗС України очолив А.Зленко. Упродовж трьох місяців Україну як незалежну державу визнали понад 140 країн світу. Одними з перших заявили про це Польща, Канада, Італія, Бельгія, Індія, Угорщина, Латвія, Литва, Росія, Аргентина, Болгарія та ін. країни. Протягом 1992–1993 рр. Україна вступає в безпосередні дипломатичні зв'язки зі США, Канадою, Польщею, Німеччиною, Францією, Китаєм, Росією, Казахстаном, державами Балтії, Скандинавії та ін. В липні 1992 р. відбувся візит Президента України до Франції, під час якого Україна приєдналася до паризької „Хартії для нової Європи”, був підписаний договір про дружбу та співробітництво між двома країнами. В цей період Україна стала членом Ради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ, згодом – ОБСЄ), багатьох міжнародних організацій, зокрема Світового банку, Міжнародного Валютного Фонду.

Виникало, однак, і чимало гострих проблем. Однією з них стало виконання нашою державою своїх зобов'язань щодо практичної реалізації без'ядерного статусу. Серйозне занепокоєння викликав і стан україно-російських взаємин. Після здобуття незалежності період ситуативної близькості закінчився, відносини між двома державами стали погіршуватися. Господарські стосунки між ними нерідко характеризувались як „економічна війна”, загострилося „кримське питання”.

Важливою подією першої половини 1994 р. стало підписання 14 січня тристоронньої угоди між Україною, США та Росією про виведення стратегічної ядерної зброї з України. 3–7 березня український президент відвідав США, де підписує заяву про дружбу та співробітництво між двома країнами. Першою з-поміж посткомуністичних країн Східної Європи Україна приєднується до програми співробітництва з НАТО: „Партнерство заради

миру”. А 23 березня 1994 р. у Брюсселі підписано договір про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом.

Зміни на краще відбулися в україно-американських відносинах. Розгорнулася активна робота з їх динамізації та поглиблення. 20–24 листопада 1994 р. Президент України перебував з державним візитом у США. Тут було обговорено широке коло питань, які становили значний інтерес для обох країн. 11–12 травня 1995 р. відбувся офіційний візит Президента США В. Клінтона до України, який закріпив позитивні тенденції у розвитку україно-американських відносин.

Одним з важливих пріоритетів зовнішньої політики України є європейський напрям. Головним досягненням тут стало прийняття України в листопаді 1995 р. до Ради Європи. Дедалі більш динамічними стають стосунки з Німеччиною, Великою Британією, Францією, Італією, Австрією, Бельгією, Фінляндією, Норвегією, Швейцарією. Предметом особливої уваги української зовнішньої політики є розбудова відносин з державами Центральної та Східної Європи, насамперед з Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною, Румунією. З цими країнами нас об’єднують геополітична близькість, спільність або схожість проблем, які постали після краху соціалістичної системи. Увага нашої зовнішньої політики спрямована також на розбудову відносин з державами Азійсько-Тихоокеанського регіону, який нині перетворюється на один із головних економічних та політичних центрів сучасного світового розвитку, а також Близького Сходу і Африки, латиноамериканського континенту.

Важливий пріоритет зовнішньої політики України – розбудова відносин з нашим основним стратегічним партнером – Росією. Після президентських виборів 1994 р. в Україні, незважаючи на зусилля української сторони, вони залишалися складними. „Економічна війна” між двома державами не вщухала. Серед російських політиків та в засобах масової інформації Росії практично не зникала тема Криму й Севастополя. З року в рік відкладався візит Президента Б. Єльцина до України. Довго й важко йшли переговори про підписання широкомасштабного договору між двома державами. Зрушення на

краще почалися тільки в 1995 р., коли був парафований текст договору між Україною та Росією. Однак, як відомо, президентами обох держав цей документ був підписаний майже через два роки – 31 травня 1997 р. в Києві. Відтоді розпочався новий етап в історії україно-російських відносин.

Новим кроком на шляху їх поглиблення та розвитку став перший державний візит Президента України Л. Кучми до Москви в лютому 1998 р. Головний результат візиту – підписання договору про довгострокове економічне співробітництво між двома країнами терміном на 10 років. Ця угода є безпрецедентною, оскільки в рамках СНД не існує жодного аналогічного документу.

Важливе місце в системі зовнішньополітичних пріоритетів України посідають відносини з іншими країнами СНД, особливо з Грузією, Азербайджаном, Узбекистаном і Молдовою в рамках ГУУАМ, черговий саміт якої в Ялті в липні 2002 р. прийняв рішення про зону вільної торгівлі між цими країнами.

Поглиблюється стратегічне партнерство між Україною і Республікою Польща, яке вже сьогодні може бути віднесене до базових цінностей сучасної Європи.

Сьогодні Україна вже має дипломатичні та консульські представництва у 80 країнах на всіх континентах. У Києві діють 61 зарубіжне посольство, вісім представництв міжнародних організацій, два почесних консульства. У Харкові, Львові, Одесі, Ужгороді, Маріуполі, Сімферополі працюють 10 консульських установ іноземних держав і два представництва міжнародних організацій.

Свідченням поваги міжнародної спільноти до України, високого авторитету її зовнішньополітичного відомства стало обрання міністра закордонних справ України Г. Удовенка головою 52-ої сесії Генеральної асамблеї ООН. Ресурс міжнародної активності та авторитету нашої держави примножується її участю в діяльності не лише в ООН, але й в інших світових та регіональних організацій. Останнім підтвердженням цього стало обрання України до Комісії ООН з прав людини. В 2002 р. Україна остаточно заявила про свій європейський вибір, про курс на поступове і неухильне наближення до вступу у Європейський Союз та інтегрування у НАТО.

Підводячи підсумки зовнішньої політики України з моменту проголошення її незалежності маємо зазначити, що за цей час попри всі негаразди та проблеми було досягнуто вагомих результатів. Головним з них, безумовно, є те, що Україна відбулася як незалежна держава, як загально визнаний суб'єкт міжнародних відносин. У політичному сенсі наша держава користується авторитетом ініціативного, самодостатнього і конструктивного учасника міжнародного життя. Свідченням цього був, зокрема, вступ України до Ради Європи, активна участь у миротворчих операціях, утвердження України як одного з регіональних лідерів, її участь у Центральноєвропейській ініціативі, ОЧЕС, Раді держав Балтійського моря, обрання непостійним членом Ради Безпеки ООН, головування України в цьому поважному міжнародному органі тощо.

Отже, здобуття Україною незалежності корінним чином змінило умови її історичного розвитку. Розпочато демонтаж віджилих тоталітарних структур і напрацювання нової правової бази, перетворення планової економіки на багатоукладну ринкову, зорієнтовану на консолідацію суспільства і національне відродження. Все це знайшло відображення в активізації суспільного життя, виникненні нових партій, у державотворчих процесах, головний із яких – прийняття нової Конституції України. На жаль, реформування економіки належним чином поки що не відбулося, малоефективним є соціальний захист населення. Погіршилися демографічні показники, зросла смертність, намітилася депопуляція України. Дестабілізації соціальних процесів сприяли високі темпи соціальної диференціації суспільства. Проте на рубежі XXI століття зупинено спад виробництва, намітились позитивні тенденції виходу України із затяжної соціально-економічної кризи. Це дало підстави Президенту України Л. Кучмі проголосити на першій сесії Верховної Ради четвертого скликання нову стратегію економічного і соціального розвитку на 2002–2011 роки – „Європейський вибір”. Рівночасно зріс міжнародний авторитет України, яка нині визнана практично усіма 140 країнами світу.

Історичні джерела

Із Декларації про державний суверенітет України
Верховна Рада Української РСР,
Виражаючи волю народу України,
Прагнучи створити демократичне суспільство,
Виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини,
Шануючи національні права всіх народів,
Дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний
розвиток народу України,
Визнаючи необхідність побудови правової держави,
Маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України,
ПРОГОЛОШУЄ

державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і
неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і
рівноправність у зовнішніх зносинах.

I. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих
кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права
на самовизначення.

Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності
українського народу.

Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку
політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих
осіб переслідуються за законом.

II. НАРОДОВЛАДДЯ

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці...

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР самостійна у вирішенні будь-яких питань свого державного
життя. Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів
Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР. ...

V. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки, і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки. ...

VII. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Заява Народного руху України з приводу державного перевороту в СРСР 19 серпня 1991 р.

Народний рух України, обстоюючи право народу України на незалежну правову демократичну національну державу, визнаючи законність і повноту влади на території України конституційно обраних та сформованих органів влади, керуючись Декларацією про державний суверенітет України та Конституцією УРСР, заявляє:

1. Утворений позаконституційний орган влади – державний комітет з надзвичайного становища в Москві – є незаконним, і його рішення не можуть мати юридичної сили в Україні .
2. Рух не визнає ДКНС і не вважає його рішення обов’язковими для себе.
3. Рух закликає всіх громадян України не підпорядковуватись волі путчистів, створювати організаційні структури активного опору, які будуть координувати Всеукраїнський страйк, до якого ми закликаємо як до єдиної мирної дієвої зброї в боротьбі за волю і добробут своєї родини, нашої української держави.

Голова Народного руху України Іван Драч

Хроніка опору. Документи, інші офіційні матеріали, свідчення преси про спробу державного перевороту, вчиненого так званим ГКЧП у серпні 1991 року.

Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.)

Акт проголошення незалежності України – документ, прийнятий позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р., яким проголошено незалежність України та створення самостійної держави – України. Ним було покладено край юридичному існуванню УРСР. Положення Акту були схвалені на загальноукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р.

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв’язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує

незалежність України та створення самостійної української держави – України.

Територія України є неподільною і недоторканною.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики від 01.07.2010 року. Засади внутрішньої політики визначаються в законі за відповідними сферами, зокрема, такими, як розвиток держави, розвиток місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національна безпека і оборона, економічна сфера, екологічна сфера і сфера техногенної безпеки, соціальна сфера, гуманітарна сфера. Так, у законі зазначається, що гарантією демократичного розвитку України стане утвердження громадянського суспільства. Закон визначає у сфері розвитку держави основними принципами, зокрема, розвиток демократії шляхом вдосконалення механізму державного управління, здійснення парламентського контролю, а також вдосконалення системи проведення виборів до Верховної Ради та органів місцевого самоврядування. У сфері розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів серед основних принципів вказані затвердження місцевого самоврядування як фундаменту народовладдя, розширення повноважень місцевих рад, а також реформування міжбюджетних відносин на користь місцевого самоврядування, створення умов для розвитку економічної самостійності регіонів. Щодо формування інститутів громадянського суспільства одними з важливих принципів названо завершення політичної реформи, посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, впровадження цивільного контролю над владою. У статті про сферу національної безпеки і оборони, зокрема, міститься теза про "забезпечення поступового переходу до комплектування Збройних сил України на контрактній основі". Внутрішня політика в соціальній сфері передбачає, зокрема, "забезпечення доступним житлом громадян, перш за все малозабезпечених, з обмеженими фізичними

можливостями, молоді, працівників бюджетної сфери". Крім того, йдеться про подолання бідності та зменшення соціального розшарування, поетапне погашення зобов'язань держави за знеціненими заощадженнями громадян, удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування. У документі наголошується на необхідності реформування і розвитку вітчизняної системи вищої освіти і науки, впровадження принципів і стандартів Болонського процесу у вузах України. Серед принципів політики в гуманітарній сфері значиться також "створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей, в центрі якої людина, її розвиток, права і свободи, максимальне забезпечення її потреб". Крім того, документом передбачається створення громадського мовлення і надання державної підтримки національному інформаційному продукту. Також серед пріоритетів - розвиток страхової медицини, зокрема шляхом впровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування.

Цей Акт набирає чинності з моменту його схвалення

Активізація міжнародної активності України після підтримки рішення про проголошення незалежності вимагала ефективного впровадження кадрового та інституціонального забезпечення зовнішньополітичної діяльності.

Для реалізації зовнішньополітичної діяльності було створено правову базу. У 1992 р. було затверджено положення "Про дипломатичне представництво за кордоном". Були розроблені правові критерії, за якими визначалася доцільність відкриття закордонних дипломатичних установ України.

Визначальними були такі умови:

територіальна наближеність країн до України (країни- сусіди);

ступінь впливу країни на міжнародній арені;

наявність у країні потужної української діаспори;

країни-центри багатосторонньої дипломатичної діяльності;

" країни, що утворилися на території колишнього СРСР.

Міжнародне визнання України спонукало спрямувати основні зусилля на прискорення входження країни до світового співтовариства. З цією метою Міністерство закордонних справ значно активізувало роботу з надання визнання не лише формального значення, а й реального відкриття дипломатичних представництв. Щодо іноземних держав, то динаміка становлення дипломатичних відносин була доволі високою. Якщо на 1 січня 1992 р. незалежну Україну визнали 68 держав, то станом на відповідний період 1994 р. їх налічувалося 149, з яких із 132 країнами було встановлено дипломатичні відносини. Активно відкривалися дипломатичні представництва в Україні. На початок 1994 р. функціонувало 50 іноземних посольств, 5 представництв міжнародних організацій, а також 7 консульських установ. На кінець 1994 р. було акредитовано послів із 78 держав, з них 55 із резиденцією у Києві.

Ефективне функціонування системи Міністерства закордонних справ України вбачалося можливим насамперед за умови забезпечення інтенсивного розгортання мережі підпорядкованих йому закордонних дипломатичних установ. На цьому шляху українські дипломати зіштовхнулися з низкою проблем. Протягом 1992—1993 рр. було відкрито 33 посольства України за кордоном. Важкий фінансово-економічний стан держави вплинув на кількісні показники відкриття дипломатичних установ за кордоном.

Пошук шляхів вирішення цієї проблеми призвів до підготовки українськими дипломатами проекту угоди з Росією, що попередньо був погодженим з російською стороною, про передачу закордонної нерухомості, що належала СРСР (а тепер була захоплена Росією) для використання її з метою відкриття посольських і консульських установ України. Ці об'єкти були відібрані за принципом пріоритетності та перебували в 36 державах. Російська сторона, незважаючи на попереднє погодження, висунула вимогу щодо пов'язання підписання угоди з ратифікацією українським парламентом угоди про так званий нульовий варіант щодо активів і пасивів Радянського Союзу. Донині не відбулося ані ратифікації, ані підписання угод, навіть в урізаному російською стороною варіанті.

Натомість наприкінці 1994 р. Україна відкрила за кордоном 54 дипломатичні та консульські установи, тоді як на початку 1992 р. вона мала лише три постійні представництва при міжнародних організаціях. Чималої уваги міністр А. Зленко надавав проблемі розбудови центрального апарату МЗС України та створення її закордонних дипломатичних представництв. За час його урядування штати зросли майже у 10 разів. На кінець 1994 р. за кордоном функціонувало вже 54 дипломатичні й консульські представництва нашої держави. Цей процес вимагав активних і рішучих кроків.

Виникло завдання відкриття дипломатичних представництв у тих державах, які першими визнали українську незалежність. Протягом 1992 р. розпочали діяльність 18 посольств, насамперед, у державах-членах "Великої сімки" — Великій Британії, Італії, Канаді, Німеччині, США, а також у пріоритетних і стратегічно важливих для України державах, таких як Польща та Росія, а також в Австрії, Бельгії, Білорусі, Греції, Грузії, Ізраїлі, Ірані, Румунії, Угорщині, Фінляндії, Чехії. Водночас із збільшенням посольств, необхідним видавалося розширення

мережі консульських установ України. Було засновано три Генеральні консульства України в Нью-Йорку, Чикаго та Мюнхені. Наступного року було відкрито ще 15 закордонних дипломатичних представництв в Аргентині, Болгарії, Гвінеї, Естонії, Єгипті, Індії, Молдові, ОАЕ, Словаччині, Узбекистані, Франції, Швейцарії та Генеральне консульство в Торонто. Щороку географія відкриття дипломатичних представництв розширювалась. У 1994 р. вдалося заснувати посольства України в Казахстані, Кубі та Туреччині, а в Гданську та Стамбулі — відкрити Генеральні консульства. На кінець 1995 р. в системі Міністерства закордонних справ України налічувалося вже понад 60 закордонних дипломатичних установ.

Перші роки розгортання зовнішньополітичної діяльності характерні й доволі серйозними трансформаціями структури самого Міністерства закордонних справ, на котре було покладено завдання координації та здійснення зовнішньополітичної діяльності держави. Якщо наприкінці 1992 р. в

закордонних дипломатичних установах України працювало 413 співробітників, то 1994 р. їх кількість зросла до 660 осіб.

Постійно вдосконалювався та реорганізовувався Центральний апарат Міністерства. Важливим кроком стало рішення від 13 січня 1992 р. Кабінету Міністрів про введення до штату зовнішньополітичного відомства двох посад заступників міністра та збільшення на 240 одиниць штату його Центрального апарату. Внаслідок внутрішньої реорганізації відділ двосторонніх зв'язків і регіонального співробітництва було перетворено на управління двосторонніх відносин; відділ культурних зв'язків і гуманітарних проблем — на відділ культурних зв'язків; відділ інформацій — на відділ інформації та прес-центр; протокольний відділ — на управління державного протоколу; фінансово-господарське управління — на управління справами. Загалом структура міністерства почала відповідати основним напрямам роботи. Тут з'явилися й нові підрозділи, як-от: секретаріат міністра, група послів з особливих доручень, відділ міжнародного економічного співробітництва, відділ проблем обмеження озброєнь та роззброєння, відділ НБСС та регіонального співробітництва, відділ з питань організації та експлуатації закордонних об'єктів України, валютно-фінансовий відділ, відділ усних та письмових перекладів, відділ політичного аналізу та планування, договірно-правовий відділ, відділ міжнародних організацій, консульське управління, відділ кадрів, перший відділ. Кількість центрального апарату МЗС України зросла зі 156 до 396 штатних одиниць.

Ухвалення Верховною Радою Закону "Про основні напрями зовнішньої політики України" зумовило необхідність реформування системи МЗС. Виходячи з покладених на МЗС нових повноважень і функцій, 7 липня 1993 р. Кабінет Міністрів України затвердив оновлену структуру Центрального апарату міністерства. До нього ввійшли загальний секретаріат, управління політичного аналізу та планування, група експертів з особливих доручень та радників, договірно-правове управління, перше територіальне управління (5 відділів: Росії, СНД і Грузії, Азії й Тихоокеанського регіону, Африки, Близького Сходу й Середньої Азії), друге територіальне управління (5

відділів: Центральної Європи, Західної Європи, Північної Європи та Балтії, США й Канади, Центральної та Південної Америки), управління міжнародного та науково-технічного співробітництва, управління контролю над озброєнням та роззброєнням, управління НБСЄ та європейських регіональних структур, управління міжнародних організацій, управління культурних зв'язків, управління інформації, консульське управління, управління державного протоколу, управління кадрів, управління справами, центральна бухгалтерія, управління закордонної власності, валютно-фінансове управління, відділ усних і письмових перекладів, представництво МЗС в Одесі, представництво МЗС в Ужгороді. Загалом за штатним розкладом міністерства було передбачено 429 посад. Згодом структура міністерства зазнавала змін: з'явився підрозділ двостороннього та багатостороннього співробітництва в рамках СНД (1 лютого 1994 р.) тощо.

Реалізація зовнішньополітичних пріоритетів, орієнтованих на забезпечення національних інтересів держави, зумовила, таким чином, доволі активну діяльність із розбудови зовнішньополітичної служби України, як її Центрального апарату, так і закордонного представництва. Ці інституції змушені були адекватно реагувати на виклики та загрози, котрі виникали у міжнародному середовищі щодо українських національних інтересів. Передусім це стосувалося спроб українського керівництва забезпечити недоторканість кордонів, територіальної цілісності, реалізацію без'ядерності та низку проблем двостороннього і багатостороннього співробітництва, що виникли перед Україною.^{13.4.} Реалізація курсу на без'ядерний статус України

Доволі швидкий розпад Союзу РСР, що знайшов своє юридичне оформлення у Біловезьких домовленостях, призвів не лише до кардинальних геополітичних змін на Євразійському просторі, а й до зникнення могутньої наддержави, що мала ядерний статус. Волею долі, на час проголошення незалежності, Україна фактично перетворилася на третю за ядерним потенціалом, після Росії та США, державу світу. Проблема полягала ще й у неможливості ефективного прогнозування подальшого розвитку подій у

цьому контексті.' Загрозу становило не так перенасичення ядерною зброєю України, як існування "ядерної кнопки" в Москві.

Успадкувавши від Радянського Союзу 1600 боєголовок стратегічного призначення, Україна отримала ще й економічний тягар, оскільки утримання, зберігання та утилізація боєголовок є доволі дорогим задоволенням.

В ухваленій ВР України "Декларації про державний суверенітет" проголошувалося, що Україна у своїй діяльності дотримуватиметься трьох гієядерних принципів: не приймати, не виробляти та не набувати ядерну зброю. Для розвитку та наповнення Декларації вже 24 жовтня 1991 р. парламент ухвалив "Заяву про без'ядерний статус України", в якій підтвердив свою прихильність до принципів без'ядерності. 9 квітня 1992 р. була ухвалена Постанова ВР України "Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу". У цьому документі український парламент окреслив практичні кроки на шляху набуття Україною цього статусу.

Власне це стало одним із перших зовнішньополітичних кроків України з реалізації курсу на без'ядерний статус.

Відправною точкою було укладення між США й СРСР "Договору про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО)" 31 липня 1991 р. Він набував чинності 5 грудня 1994 р. Підписання Лісабонського протоколу до Договору про СНО Україною 23 травня 1992 р. перетворило її на його повноправного учасника. Україна, разом з Білоруссю й Казахстаном, узяла на себе зобов'язання приєднатися до Договору про СНО як неядерна держава.

Ухвалюючи постанову про ратифікацію, український парламент рекомендував здійснити переговори щодо низки питань, а також розробити та затвердити програму ліквідації стратегічних ядерних наступальних озброєнь, розташованих на території України.

Підписання 3 вересня 1993 р. Масандрівських угод, що конкретизували шляхи та основні принципи утилізації ядерної зброї, розташованої на території України, а також порядок здійснення гарантійного та авторського нагляду за експлуатацією ракетних комплексів, що вивозилися, стали важливим етапом

набуття нашою державою без'ядерного статусу. Водночас відмова від ядерних озброєнь потенційно призводила не лише до втрати статусу ядерної держави, а й ставила під загрозу національну безпеку держави. Зрозуміло, що в цьому контексті керівництво України змушене було шукати шляхів забезпечення національної безпеки та зміцнення економічної безпеки й обороноздатності держави. Внаслідок тристоронніх переговорів у Києві, Вашингтоні та Москві було досягнуто домовленостей, викладених у підписаній 14 січня 1994 р. Тристоронній заяві президентів України, США й Росії. Перевіривши Тристоронню заяву президентів на відповідність вимогам постанові Верховної Ради від 18 листопада 1993 р., Уряду було доручено активізувати переговорний процес та укладання угод. 10 травня 1994 р. уряди України та Російської Федерації для запровадження досягнутих у Москві 14 січня 1994 р. домовленостей між президентами України, Росії та США уклали угоду про реалізацію Тристоронніх домовленостей від 14 січня 1994 р. Зрозуміло, що ключову роль у досягненні домовленостей відіграли США, котрі були зацікавлені у завершенні процесу обмеження ядерних озброєнь на пострадянському просторі в рамках договорів СТАРТ-1 та СТАРТ-2. Цим було зумовлено й досягнення домовленостей про надання гарантій національній безпеці України Росією, США та іншими державами, що згодом приєдналися до цих домовленостей.

Водночас до осені 1994 р. в ядерному роззброєнні України не окреслилося суттєвих зрушень. Це пов'язано з тим, що серед українського політикуму висловлювалися за те, щоб не поспішати втілювати в життя домовленості. Вони вважали, що тільки ядерна зброя може гарантувати Україні національну безпеку. Через зволікання з ухваленням необхідних рішень відносини молодій держави зі США та іншими країнами Заходу залишалися невизначеними.

Низка положень, які визначають суть зовнішньополітичної діяльності, порядок імплементації законодавства, а також заборону розміщення іноземних баз на території України (хоч перехідні положення Конституції України допускають таке розташування, як тимчасове, на умовах оренди, в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими

українським парламентом), закріпила Конституція України, ухвалена Верховною Радою України 28 червня 1996 р. Відповідно до Основного Закону, суть зовнішньополітичної діяльності полягає в тому, що вона "спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співробітництва за принципами і нормами міжнародного права". В Конституції також стверджується, що міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства, а якщо вони суперечать Конституції, то їх укладення можливе лише після внесення відповідних змін до Основного Закону України.

В "Основних напрямках зовнішньої політики України", Конституції України значну увагу приділено власне механізму здійснення зовнішньої політики. Чітко і недвозначно зазначено, що держава повинна мати механізм правового, фінансового та кадрового забезпечення для здійснення зовнішньої політики.

З проголошенням незалежності України постала необхідність у проведенні кардинальних структурних змін в українському суспільстві. Нові історичні реалії, міжнародне визнання України як суверенної та незалежної держави спонукало спрямувати основні зусилля на прискорення входження країни до світового співтовариства й пошуки власного місця серед рівноправних суб'єктів міжнародних відносин. Так, якщо на 1 січня 1992 р. незалежну Україну визнали 68 держав, то станом на відповідний період 1994 р. їх налічувалося 149, зокрема із 132 країнами було встановлено дипломатичні відносини. Активно здійснювалося відкриття дипломатичних представництв в Україні. На початок 1994 р. функціонувало 50 іноземних консульств, п'ять представництв міжнародних організацій, а також сім консульських установ. Наприкінці 1994 р. були акредитовані послы 78 держав, з них 55 із резиденцією у Києві. Все це разом зумовило масштабну структурну реформу, спрямовану на оптимізацію роботи зовнішньополітичного відомства України. На Міністерство закордонних справ (МЗС) були покладені функції реалізації завдань у сфері зовнішньої політики, основні напрями якої на той час визначала Декларація про державний суверенітет України.

Тема 2. Співробітництво України на пострадянському просторі та російсько-українські відносини.

Участь України в міжнародному регіональному співробітництві є одним із основних пріоритетів зовнішньої політики держави на шляху забезпечення її національних інтересів. Особливо це стосується регіональних інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Не таємниця, що відносини нашої держави з такими утвореннями як СНД, ЄП, ЄврАзЕС тощо є предметом жвавих дебатів, та предметом дискусій науковців, політиків, публіцистів.

В "Основних напрямках зовнішньої політики України" визначено ставлення України до СНД, яка розглядає Співдружність як міжнародний механізм багатосторонніх консультацій і переговорів, яка доповнює процес формування якісно нових повномасштабних двосторонніх відносин між державами-учасницями та має на меті сприяти більш успішному вирішенню проблем, які виникли після розпаду Союзу РСР. Зрозуміло, що після розпаду СРСР Співдружність узяла на себе важкий тягар трансформації політичних та економічних відносин на євразійському просторі. Вона визначила основні принципи взаємовідносин між новими незалежними державами, сформувала умови для вирішення низки нагальних проблем. Варто зазначити, що СНД виконала своє завдання забезпечення "цивілізованого розлучення" союзних республік. Однак саме ця обставина не була основною метою створення та функціонування передбаченою Статутом Організації. Політичні еліти новоутворених держав пострадянського простору по-різному розуміли завдання та форми співпраці у рамках Співдружності, оскільки кожна з республік мала різні, іноді суперечливі цілі. Протягом першої половини 90-х років було створено доволі розгалужену інституційну структуру СНД.

Вступаючи до СНД, Україна заявила про те, що уникатиме участі в інституціоналізації форм міждержавного співробітництва в рамках СНД, здатних перетворити Співдружність на наддержавну (наднаціональну) структуру федеративного чи унітарного характеру. Це означало, що Україна розглядає Співдружність як консультативний механізм організації ефективного двостороннього співробітництва на регіональному рівні.

Особливості позиції України щодо інтеграційних процесів на пострадянському просторі призвели до неоднозначного трактування статусу нашої держави у рамках СНД в межах від повноправного члена організації до асоційованого членства. Справді, оскільки Україна стала однією зі засновників цієї Організації та підписантом Угоди про створення СНД від 8 грудня 1991 р., а також Протоколу до неї від 21 грудня 1991 р. (Алма-Атинська зустріч), можна було б вважати її повноправним членом цієї інституції.

Водночас варто зауважити ту обставину, що процес інституціоналізації Співдружності минав паралельно з розробкою статутних норм міждержавного утворення. Проект Статуту СНД був представлений на початку 1993 р. державам-засновницям. Побіжний аналіз положень Статуту приводить до висновку про формування такої інституційної структури, яка могла б адекватно забезпечити досягнення певної централізації у процесі ухвалення рішень та особливо вплив на цей процес окремих структур. Для України, яка наголошувала на розвитку двосторонньої співпраці, рішення щодо неприйняття Статуту стало логічним продовженням її політики. Заявивши про свою участь у співробітництві у тій частині, котра не суперечить національному законодавству і національним інтересам та не загрожує незалежності держави, Україна не підписала Статут, а відтак — не може вважатися її повноправним членом. Правова колізія, що виникла, пояснюється й низкою обставин і норм цього Статуту. Державами-членами Співдружності, згідно зі ст. 7 Статуту, є держави-засновниці, що беруть на себе обов'язки, згідно зі Статутом, упродовж одного року після його прийняття Радою глав держав. Твердження деяких правників про асоційоване членство також не надто переконливе. Оскільки згідно з частиною першою ст. 8 Статуту СНД, "на підставі рішення Ради глав держав до Співдружності як асоційований член може приєднатись держава, яка бажає взяти участь в окремих видах її діяльності на умовах, які визначаються Угодою про асоційоване членство". Такої Угоди про асоційоване членство, згідно зі Статутом СНД, Україна не підписувала. Оскільки Україна не є членом Економічного Суду СНД, то

нелегітимними видаються його рішення від 1994 р. щодо статусу держав, які входять до СНД. У рішенні ЕС №01/94 від 31 березня 1994 р. зазначено, що 11 із них, які підписали та ратифікували Угоду про створення СНД, мають статус держав-учасниць, у тому числі й Україна.

Оскільки загально визнаними державами-учасницями Співдружності є запропонований Україною принцип співпраці у форматі зацікавлених держав, звідси за своїм статусом Україна є однією з держав-засновниць, і може вважатися державою-учасницею зі статусом, наближеним до асоційованого (обмеженого чи неповного) членства.

Керівними органами Співдружності є Рада глав держав, Рада голів урядів і координуючі інституції. На кінець 1996 р. у структурі СНД діяло 80 інституцій, у роботі лише 57-ми з них Україна брала участь. Це пояснюється низкою застережень, згідно з якими наша держава не бере участі у роботі деяких органів Співдружності, серед них: Економічний суд, Рада колективної безпеки, Постійна консультативна комісія з миротворчої діяльності при Раді міністрів закордонних справ, міждержавна телерадіокомпанія "Мир", Рада зі співробітництва в галузі освіти, Комісія з прав людини у межах Співдружності тощо.

У діяльності Ради міністрів оборони, Ради міністрів внутрішніх справ, Ради командувачів прикордонними військами, Міждержавної ради з геодезії, картографії, кадастру і дистанційного зондування Землі, Міжпарламентської асамблеї та Правової консультативної ради Україна бере участь як спостерігач.

Україна обмежує свою участь у багатосторонній військовій зовнішньополітичній прикордонній співпраці та миротворчій діяльності, вважаючи основним завданням Співдружності економічну співпрацю.

У співпраці з СНД Україна також не підтримує створення "спільних просторів" у межах СНД — Платіжного, Валютного та Митного союзів тощо, оскільки такі проекти спрямовані на ізоляцію економіки країн-учасниць від світової спільноти, зменшення ролі кожної держави у структурі

Співдружності та поступове створення на основі СНД конфедеративного чи навіть федеративного об'єднання.

Україна надає пріоритет економічній співпраці в рамках СНД здебільшого на основі розвитку двосторонньої співпраці між державами-учасницями. У 1994 р. вона підписала Угоду про приєднання України до Економічного Союзу на правах асоційованого члена. Проте, незважаючи на неодноразові запевнення Росії у прихильності до цієї інституції, на сьогодні усі держави-засновниці СНД, окрім Російської Федерації, ратифікували згадану Угоду.

Суперечності інтеграційних процесів на пострадянському просторі в 90-х роках через "формат зацікавлених держав"; з 68 органів СНД у роботі лише 2 статутних і 13 галузевих органів беруть участь усі держави; з понад 300 проектів договорів усіма державами було підписано лише 130 (а ще менше було ратифіковано). Усе це перетворило СНД на громіздку структуру, котра реально не впливає на розвиток співпраці, будучи радше геополітичним проектом Російської Федерації на пострадянському просторі, створеного з метою геополітичного домінування в регіоні.

Останнім часом була обрана стратегія багатоформатності, що мало би перетворити СНД з регіональної організації на інтеграційне об'єднання. На території Співдружності почали утворюватися регіональні угруповання різного формату — як під егідою РФ (ЄврАзЕС, Союз Білорусі та РФ, ОДНБ), так і поза нею (ОЧЕС, ГУЛМ). Це спровокувало поділ держав учасниць СНД на формальних сателітів РФ (Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан) та на ті, що від неї дистанціювались і тяжіють до України (Азербайджан, Грузія, Молдова, Узбекистан). Сьогодні взаємодія між регіональними об'єднаннями СНД практично відсутня, а ліміт створення нових угруповань фактично вичерпаний. Особливо це стало зрозуміло в нових умовах європейської та євроатлантичної інтеграції, котра набуває нових рис на сучасному етапі.

Дипломатичні відносини між Україною та Російською Федерацією встановлені після розпаду 1991 року Радянського Союзу, серед засновників якого були обидві республіки.

Дипломатичні відносини між самостійними Російською Федерацією та Україною були встановлено 14 лютого 1992 року.

Нині Російська Федерація — держава-сусід України, кордон із якою проходить на північному сході та сході країни. Російська Федерація має посольство в Києві та консульства в Харкові, Одесі, Львові та Сімферополі. Україна має посольство в Москві й консульства в Санкт-Петербурзі, Ростові-на-Дону, Тюмені та Владивостоці.

31 травня 1997 президенти Росії та України Борис Єльцин і Леонід Кучма підписали в Києві Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. В кінці 2008 року дію цього базового договору було продовжено на 10 років. З часу розпаду СРСР відносини між двома країнами часто були складними.

Після розпаду СРСР між Україною та Росією виникли різні спірні питання. Одним з них була приналежність Кримського півострова. Проблему вирішили, коли Росія погодилася на те, щоб Крим залишився у складі України, зберігаючи при цьому автономний статус.

Ще одним каменем спотикання стала приналежність Севастополя та розміщеного в його порту Чорноморського флоту СРСР. Після довгих інтенсивних переговорів вирішено поділити Чорноморський флот, за російською його частиною зберегти право використовувати Севастополь як базу до 2017 р. У 2010 р. Харківські угоди подовжили термін до 2042 р.

Спірним питанням стали проблеми з енергопостачанням Європи, оскільки багато нафто- і газопроводи з Росії на Захід проходили через Україну.

Протягом 1990-х рр. обидві країни разом з іншими колишніми республіками СРСР заснували Співдружність Незалежних Держав, в рамках якої здійснювалося економічне співробітництво.

Відносини двох держав за президентства Леоніда Кучми були найсприятливішими й, певною мірою, добросусідськими. Певний час урядам двох країн вдавалося домовлятися із деяких важливих питань двосторонніх відносин: зокрема був розділений Чорноморський флот, означений державний

кордон і укладений Великий договір 1997 р., за яким Росія відмовилася від територіальних претензій і визнала чинні кордони України.

Найгострішим із суперечливих питань часів Леоніда Кучми стало протистояння в районі острова Тузла (Крим).

Значне погіршення російсько-українських відносин відбулося під час і особливо після Помаранчевої революції 2004 р. Офіційна Москва не тільки втручалася в президентські перегони восени 2004 р., але й розцінила перемогу демократичних сил, як виклик її впливу на терени України.

Від часу демократичних виборів Україна занепокоєна висловлюваннями й діями деяких російських політиків з питань Криму, російської мови в Україні, визнання Голодомору. Це позначилось у відвертій пропагандистській війні особливо під час газової кризи 2005 року. З того часу за різних урядів України, стосунки між двома державами залишалися напруженими, зокрема стосовно постачання російських енергоносіїв через територію України та визнання Голодомору 1933-го року геноцидом, можливого вступу України до НАТО та статусу російської мови в Україні. Основним невдоволенням української сторони залишається дуже часте втручання Росії у внутрішні справи України та перманентні «економічні війни»: в тому числі газовий конфлікт 2005–2006 років, «Сирна війна» 2012 року, «Шоколадна війна» 2013 року тощо.

Попри складні міждержавні відносини, на неформальному рівні стосунки між українцями й росіянами залишаються здебільшого позитивними та добросусідськими, але загальне втручання російської влади в суверенні справи України призводить до поступового зниження довіри між двома народами. У квітні 2010 року були укладені Харківські угоди, що передбачали збереження бази російського флоту в Севастополі до 2042 року й знижки для України на російський газ. У липні 2010 року Прем'єр-міністр України Микола Азаров заявив, що уряд України веде переговори про створення газотранспортного консорціуму між Україною, ЄС і Росією.

У серпні 2013 року Росія почала проти України безпричинну торговельну експортну блокаду з метою змусити державну владу України відмовитись від підписання договору про асоціацію з ЄС.

17 липня 2013 року в Азовському морі, далеко за межами територіальних вод Росії, катер берегової охорони прикордонної служби РФ влаштував погоню за українським риболовецьким човном, наздогнав його і протаранив, унаслідок чого загинуло четверо з п'яти українських рибалок, а щодо вцілілого і врятованого переслідувачами п'ятого порушили карну справу за «браконьєрство та порушення кордону». Російські прикордонники були без форми, замовчували той факт, що відразу знайшли тіла всіх загиблих, і не віддавали їх, бо хотіли приховати кульові поранення. Вцілілий українець Олександр Федорович, госпіталізований у російському Єйську, стверджував, що російські прикордонники стріляли в українців без попередження і потопили човен. Відносини між державами різко загострилися в 2014 році. 23 лютого Росія відкликала з Києва свого посла Михайла Зурабова, а пізніше надала притулок Віктору Януковичу.

17 березня 2014 у зв'язку з окупацією Криму Російською Федерацією посол України в Російській Федерації В. Ю. Єльченко був відкликаний до Києва «для консультацій», а 15 квітня 2014 року український парламент прийняв закон, що визнає територію Криму «тимчасово окупованою територією України».

У березні 2014 р. у Верховній Раді зареєстровано законопроект про розрив дипломатичних відносин з Росією.

27 січня 2015 Верховна рада України прийняла постанову, в якій дії Росії в Криму та Донбасі були кваліфіковані як агресія відносно України, а в затвердженій у вересні 2015 новій військовій доктрині України Російська Федерація була оголошена її військовим супротивником.

20 травня 2015 прем'єр-міністр Арсеній Яценюк на засіданні уряду заявив, що Кабінет міністрів України вирішив припинити військово-технічну співпрацю з Російською Федерацією і дію угоди між Україною і Російською Федерацією про військово-технічне співробітництво, яка була підписана 26 травня 1993.

У 2017 році Україна блокує товарообмін з тимчасово окупованими територіями Донецької і Луганської областей.

27 грудня 2017 року, спочатку у тестовому режимі, а з 1 січня 2018 року — запроваджено біометричний контроль.

21 березня 2018 Уряд підтримав пропозицію Мінекономрозвитку про припинення дії Програми економічного співробітництва між Україною та Російською Федерацією на 2011-2020 роки.

З метою оптимізації економічної співпраці, як заявили керівники України, Росії, Казахстану і Білорусі, постала необхідність утворення Єдиного економічного простору (23 лютого 2003 р.), першою сходинкою якого передбачається вільна економічна зона. Для реалізації проекту подальшої розбудови ЄЕП було створено Групу високого рівня (ГВР), що складається з віце-прем'єрів урядів країн-учасниць, міністрів ключових міністерств та їхніх заступників. На черговому засіданні Групи високого рівня з формування Єдиного економічного простору 25 липня 2003 р. (Москва) учасники обговорили перебіг виконання інтеграційної карти, яка, зокрема, передбачає необхідність укладення між державами угод і договорів. Обговорювалось питання про пункти контролю за макроекономічними та інституціональними показниками в країнах, що формують Єдиний економічний простір. Робота зі створення ЄЕП перебуває під постійним контролем російської сторони.

Основною метою майбутньої інтеграції в рамках ЄЕП, як передбачалося, мало стати досягнення Росією, Білоруссю, Україною і Казахстаном так званих чотирьох свобод (за прикладом Європейського Союзу): вільного переміщення товарів, вільного переміщення капіталів, вільного переміщення трудових ресурсів і послуг, проведення уніфікації ставок митного тарифу. Досягнення цих параметрів стане основою для утворення зони вільної торгівлі. Для першого етапу інтеграції, на переконання сторін, є всі передумови. Росія, Білорусь, Україна і Казахстан разом забезпечують до 94 % загального ВВП країн СНД і 88 % їхнього товарообігу. Найвищий товарообіг відбувається між Росією та Україною: 2002 р. він становив 12 млрд. доларів, у 2004 р. — 17,6

млрд. доларів, між Росією і Білоруссю — 9,896 млрд. доларів, а між Росією і Казахстаном — 4,36 млрд. доларів.

На переконання російських керівників, кінцевим етапом економічного співробітництва буде введення на території ЄЄП єдиної валюти — російського рубля, що означатиме остаточне залучення України до простору стратегічного впливу Російської Федерації. У вересні 2004 р. в казахстанській столиці Астані було проведено саміт країн СНД, де розглядалися питання Єдиного економічного простору. Глави держав прийняли два документи: "Рішення" і "Заяву", в яких ішлося про майбутнє країн-учасниць нового утворення. Інерційні тенденції давалися взнаки, але Росія інтенсивно просувала проект до його кінцевої мети. Перший крок до створення ЄЄП було зроблено 20 квітня 2004 р., коли український парламент остаточно ратифікував угоду про створення ЄЄП у пакеті з іншими стратегічними угодами з Росією (в тому числі про встановлення сухопутного кордону).

Кожну зі сторін-учасниць проект ЄЄП чимось приваблює. Для Росії найважливішою є свобода переміщення капіталу: великий російський бізнес опановує простір СНД, де й економічне середовище знайоме, і підприємства коштують не більше чверті своєї справжньої ціни (це зв'язано з тотальною недооцінкою компаній країн СНД через їхню низьку капіталізацію). Особливо помітно великі російські корпорації виявляють себе в Україні ("Русал" володіє Миколаївським глиноземним заводом, АвтоВАЗ контролює Запорізький алюмінієвий комбінат і Луцький автозавод та ін.). У Казахстані російський капітал представлено "Газпромом", "Рос-нафтою", РАО ЄЕС Росії та іншими компаніями. Казахстан заінтересований у щільній інтеграції з огляду на міцний взаємозв'язок з ринком Співдружності: 70 % експортованих казахських товарів потрапляє до країн СНД. Для України є вигідним безмитний режим з учасниками ЄЄП, особливо з Росією. Однак Росія обмежує постачання українських труб, арматури, оцинкованого прокату, крохмалю й цукру, підвищує ціни на енергоносії, а Україна квотує імпорт російських автомобілів, цементу, добрив та ін. Відомо, що 80 % товарів і послуг, які вивозяться з України, можна безстроково збувати тільки на ринку СНД.

Білорусь досить тісно співробітничав з Росією, але неринкова економіка республіки, безперечно, створюватиме перешкоди для успішної реалізації проекту ЄЄП.

Очевидно, що теоретично створений ЄЄП має бути вигідним для всіх чотирьох держав за умов паритетності їх участі в цьому формуванні. Це зумовлено тим, що найближчим часом членам ЄЄП доведеться зазнати багатьох незручностей, зокрема протистояння російському капіталу, дешевим конкурентоспроможним товарам російського виробництва, неврегульованості позицій національних природних монополій, перспективу введення російського рубля як єдиної валюти, а також необхідності внесення значних поправок до законодавства країн-учасниць ЄЄП. За таких умов особливо важливо для кожної країни зберегти національне виробництво. Адже відомо, що агресивний великий капітал часто просто купує конкурента з метою його усунення.

Заінтересованість російської сторони в залученні України до ЄЄП опосередковано підтверджена керівництвом Росії, яке перед ратифікацією Угоди зі створення ЄЄП висловило готовність зробити певні поступки у зниженні ціни на нафту для України і наближенні її до рівня внутрішніх російських цін.

Цілком можливо, що наступним кроком учасників ЄЄП може стати об'єднання проектів у рамках ЄврАзЕС із зоною вільної торгівлі ЄЄП. Використовуючи сприятливу політичну кон'юнктуру, Україна має можливість вирішити питання реалізації вигідного для себе сценарію формування вільної економічної зони в рамках проекту. Одним із конкретних здобутків ЄЄП стала консенсусна домовленість про створення транснаціональної ракетно-космічної корпорації. Україна запропонувала ввести до складу корпорації Дніпропетровське Конструкторське бюро "Південне" ім. М. К. Янгеля і ПО "Південмаш"; Казахстан — надати космодром Байконур, а Білорусь — свої можливості в галузі оптики. Росія запросила українських спеціалістів спільно працювати над створенням модифікованого лабораторного модуля для Міжнародної космічної станції на базі блоку ФГБ-2 (Центр ім. М. В.

Хруничева), а також до розробки багаторазового пілотованого космічного корабля "Кліппер" — проекту ракетно-космічної корпорації "Енергія" ім. С. П. Корольова. Хоча переговори були складними (конкуренція між сторонами щодо використання ракет-носіїв, вибору ракетно-космічних комплексів, розрахунків за використання космодрому Байконур тощо), проте названа корпорація — реальне завдання, реалізація якого може вивести провідні країни СНД на світовий космічний ринок.

24 січня 2005 р. під час перебування в Москві Президент України В. Ющенко заявив про те, що Україна не відмовляється від ЄЄП, але у просуванні будь-яких проектів керуватиметься національними інтересами. Принципи ЄЄП не повинні блокувати шлях Україні до опанування інших ринків. Водночас Україна досить активно співпрацює у форматі ЄЄП "3 + 1", а за окремими угодами, що мають для української економіки особливий інтерес, робота відбувається у форматі "чотирьох". Українська сторона погодила пакет із 20 різних угод ЄЄП. Це і спрощення пересування, і уніфікація певних норм щодо економічного співробітництва з членами ЄЄП тощо. Досягнуто також домовленостей про ліквідацію вилучень із двосторонньої торгівлі України і Росії, що реалізовуватиметься 2009 р. Таким чином. Україна обирає один варіант співробітництва з ЄЄП — створення зони вільної торгівлі, що не буде перешкоджати рухові України в Європейський Союз і вступу в СОТ. Щодо участі в ЄЄП Президент України доручив різним відомствам проаналізувати базовий пакет з 93 проектів міжнародно-правових документів з питань формування ЄЄП щодо їх відповідності Конституції України, нормам і принципам СОТ, вимогам, що впливають з інтеграції України до Європейського Союзу, та внести пропозиції щодо участі української сторони в зазначених документах.

Для України є важливим виробити критерії своєї участі в проектах СНД, отримати гарантії рівних умов співпраці, прийнятних для всіх учасників співтовариства, намагатися змінити на свою користь деякі чинні норми в його рамках (такі, як право вето, право головуючого тощо). На державному рівні фахівці та експерти міжнародного права, досвідчені юристи, економісти,

враховуючи сучасний стан української економіки, розробляють чітку аргументацію, яка дасть Україні обґрунтовані висновки щодо можливих наслідків її участі в проектах СНД

Тема 3. Політичні відносини України та США.

Україну як незалежну державу США визнали 26 грудня 1991. Дипломатичні відносини встановлені 3 січня 1992.

Після Другої Світової війни центр української політичної еміграції переміщується з Центральної і Західної Європи до США; у країні розташовуються органи влади УНР у вигнанні. У 1959 році резолюцією Конгресу США Україна була проголошена «поневоленою нацією». Автором проекту резолюції був президент Українського конгресового комітету Лев Добрянський, пізніше — посол США на Багамах.

Нульовою, якщо не мінусовою точкою відліку українсько-американських відносин можна вважати промову Президента США Джорджа Буша, виголошену 1 серпня 1991 у Києві, в якій він однозначно висловився за збереження СРСР і підтримку М. Горбачова. В історію ця промова увійшла під назвою *Chicken Kiev* («котлета по-київськи»), оскільки в англійській мові слово «*chicken*» має переносне значення «боягуз». Безпрецедентним для США було те, що відправляючись з Москви до Києва, Джордж Буш показав текст цієї промови радянському керівникові. Для США це був період болісної переоцінки зовнішньополітичних пріоритетів. Державний департамент дотримувався «москвоцентричної тенденції», демонстрував фатальне нерозуміння глибинних процесів, що відбувалися на пострадянському просторі. З іншого боку, тверезомислячі політики, зокрема Дик Чейні, Збігнєв Бжезінський, Генрі Кісінджер та інші усвідомлювали необхідність визнання державної незалежності України, встановлення з нею повномасштабних міждержавних відносин. Однак протягом майже всього періоду 1991—1993 рр. ці політики були в меншості. Визнавши Росію єдиною правонаступницею СРСР, США фактично блокували політичні й економічні контакти з Україною.

Отож головною метою зовнішньої політики України на американському напрямі в цей період було здобути від США реальне визнання України як рівноправного партнера. 5—11 травня 1992 р. відбувся перший офіційний робочий візит Президента України Л. Кравчука до США. В ході візиту було підписано низку документів, зокрема політичну декларацію та меморандум про взаєморозуміння між урядами України та США. В політичній декларації вперше було зафіксовано формулу «демократичного партнерства» двох країн. Практика ж тодішніх українсько-американських відносин залишалася на тому ж рівні.

Головним конфронтаційним питанням цього періоду була проблема набуття Україною без'ядерного статусу. У засобах масової інформації США з'явилася серія тенденційних антиукраїнських публікацій. Майже до середини 1993 р. Вашингтон займав жорстку, майже ультимативну позицію щодо України. США наполягали на якомога швидшій ратифікації Договору про обмеження стратегічних та наступальних озброєнь та приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Адміністрація Б. Клінтона, яка прийшла до влади в січні 1993 р., постала перед дилемою: продовжувати політику Буша чи шукати нові підходи до розбудови українсько-американських відносин. Після деяких сумнівів він обрав другий шлях. Важливу роль тут відіграли, насамперед, впливові представники Конгресу США.

У квітні 1993 Держдепартамент виступив із заявою про необхідність і невідкладність «спільного подолання кризи довіри». 9 травня того ж року Київ відвідала делегація на чолі з послом з особливих доручень, спеціальним радником Державного секретаря США із зв'язків з новими незалежними державами С.Телботом. Він заявив про бажання американської сторони розпочати новий етап у відносинах з Україною, підкреслюючи, що не тільки Білий дім, а й уся адміністрація провели інтенсивний перегляд політики США щодо України. Американська сторона запропонувала також розробити і підписати на найвищому рівні українсько-американську Хартію про партнерство, дружбу і співробітництво.

Отже, були закладені серйозні підвалини для надання українсько-американським відносинам принципово нового рівня. Важливим свідченням позитивних зрушень стало схвалення Конгресом США 30 вересня 1993 фінансової допомоги Україні в розмірі \$350 млн. 24—25 жовтня 1993 Київ з офіційним візитом відвідав Державний секретар США В. Крістофер. Була, зокрема, досягнута домовленість про те, що США сприятимуть приєднанню України до Генеральної угоди з торгівлі та тарифів (ГАТТ), налагодженню конструктивного співробітництва з МВФ та МБРР. Крістофер запропонував також, щоб Україна залучалася до ініційованої США в рамках НАТО програми «Партнерство заради миру». Однак невдовзі в українсько-американських відносинах знову виникла напруженість. Вона була викликана тим, що Україна, на думку США, непослідовно і не вповному обсязі виконувала зобов'язання, прийняті у Лісабоні 23 травня 1992 р. щодо договору про СНО-І.

Важливим кроком на шляху подолання цієї проблеми стала ратифікація 18 листопада 1993 р. Верховною Радою України Договору про СНО-І. Принципове значення для дальшого поліпшення українсько-американських відносин мало підписання Президентом України, США та Росії 14 січня 1994 р. Тристоронньої заяви в Москві. Це був справжній прорив у непростих відносинах, що склалися у трикутнику Україна — США — Росія. У заяві містився історичний пункт про те, що США й Росія готові надати Україні гарантій безпеки. Це дало можливість Україні 3 лютого 1994 р. зняти застереження Верховної Ради від 18 листопада 1993 р.

Ще більш динамічними і визначеними українсько-американські відносини стали після того, як на президентських виборах 1994 р. переміг Л. Кучма. Це стосувалося не тільки політичної сфери, але й, що особливо важливо — економічної співпраці.

Державний візит до США Президента Л. Кучми 19—23 листопада 1994 р. започаткував якісно новий етап міжнародного співробітництва. Основоположним політичним документом нової ери наших взаємин із США стала «Хартія українсько-американського партнерства, дружби і

співробітництва»[1], підписана у Білому домі 22 листопада 1994 р. Президентом Л.Кучмою та Б. Клінтоном. Сторони визнали, що існування вільної, незалежної і суверенної Української держави, її безпека й процвітання мають велике значення для США. 1994 рік завершився урочистим акордом Будапештського саміту ОБСЄ 5-6 грудня, на якому Україна отримала гарантії національної безпеки від США, Великої Британії, Росії, а також Франції та Китаю.

Ставши без'ядерною державою, Україна здобула вагомий міжнародний авторитет і зробила дуже важливий крок на шляху поглиблення партнерських відносин зі США. Політичні контакти двох країн набули ще більшої інтенсивності. Важливими із цього погляду були державний візит Президента США Клінтона до Києва 11-12 травня 1995 р. та робочий візит Л. Кучми до Вашингтона 20—22 лютого 1996 р. Безпрецедентним стало підписання в Києві (всупереч існуючій у США практиці) Спільної заяви президентів України і США від 11 травня 1995 р., в якій з боку США висловлено підтримку процесів демократичних і ринкових перетворень в Україні, її політичного суверенітету, територіальної цілісності.

Увага до пост'ядерної України з боку президенської адміністрації Білла Клінтона вилилася у створення 19 вересня 1996 року США та Україною міждержавної комісії на чолі з відповідно Альбертом Гором та Леонідом Кучмою. Комісія включала в себе чотири комітети, які займалися питаннями зовнішньої політики, безпеки, торгівлі та інвестицій, стабільного економічного співробітництва. У спільній заяві за підсумками Першого пленарного засідання УАМК (Українсько-американської міждержавної комісії) 16 травня 1997 року США визнали Україну як центральноевропейську державу та підтвердили надані Україні гарантії безпеки.

У той же час між США та Росією було утворено міжурядову комісію Гор — Черномирдін, що являла собою міжвідомчий орган, покликаний налагоджувати конкретні питання двосторонніх взаємин економічного та правового характеру. Порівняння цих двох комісій (міждержавної у випадку

України та міжурядової у випадку Росії) свідчило про якісно різний рівень їх роботи та уваги з боку США.

Під час візиту міністра закордонних справ України Геннадія Удовенка до Вашингтону у жовтні 1996 року Україна та США визначили власні відносини як «стратегічне партнерство». І хоч надалі реалії україно-американських відносин не завжди відповідали умовам «стратегічного партнерства», рішення про його започаткування було важливим досягненням обох сторін. Невдовзі Україна посіла третє місце за кількістю виділеної іноземним країнам допомоги від Конгресу США після Ізраїля та Єгипту. Протягом 1990–2001 рр. Україна отримала від США допомоги на суму близько 2 млрд доларів.

Варто зазначити, що така посилена увага до України та зацікавленість у її розвитку з боку Заходу з'явилася не на пустому місці. За рахунок матеріальної допомоги ззовні, інвестицій та позик від Міжнародного Валютного Фонду (МВФ), Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інших західних фінансових інституцій Україна нарешті змогла дещо призупинити розгортання внутрішньої економічної кризи. У 1996 році Верховна Рада України прийняла демократичну Конституцію. Незважаючи на суттєві розбіжності у відносинах з Росією, сторони зуміли налагодити прагматичні відносини. Результатом стало підписання у 1997 році Договору про Чорноморський флот, а також двостороннього політичного договору, в якому Росія нарешті визнала суверенність та територіальну цілісність України. Вдалося поглибити вже існуючі відносини співробітництва із Північноатлантичним альянсом. І все ж цих досягнень виявилось недостатньо. З часом бачення геостратегічної важливості місця України на Заході, та особливо у США, почало змінюватися. У американській стороні на зміну самодостатньому сприйняттю потенційного впливу, який Україна могла б справляти на забезпечення безпеки в регіоні, прийшло усвідомлення того, що без внутрішнього зміцнення держави її потенціал не можна буде використати. Проте попередні тривалі розмови про «ключову роль України» дали привід українським урядовцям вважати, що до євроатлантичної спільноти можна повноправно долучитися виключно за рахунок власного геостратегічного

розташування, не прикладаючи особливих зусиль для внутрішнього розвитку. Але, як з'ясувалося, наскільки ефективною не була б часом українська зовнішня політика, вона виявилася неспроможною компенсувати усі внутрішні негаразди в країні.

Тривалий час вкладаючи значні кошти в реформування свого «стратегічного партнера», США були роздратовані тим, що позитивні зрушення відбувалися занадто повільно. Можливість більш-менш рівноправного «стратегічного партнерства» між двома державами у майбутньому, яке б виправдало свою гучну назву, почала піддаватися сумніву. Якщо у 1994–1996 рр. Україну розглядали в США як досить перспективного партнера, що тимчасово перебуває у скруті, то тепер почало створюватися враження негативізму, що межувало з відштовхуванням.

США прагнули якнайскоріше вийти із стадії надання матеріальної допомоги Україні, та перейти до стадії, коли б економічні відносини між двома державами відбувалися за рахунок природного інтересу американського приватного капіталу. Україна ж виявляла свою нездатність забезпечити сприятливий інвестиційний клімат для іноземних інвесторів. Часті зміни урядів, непослідовна економічна політика, всеохопна корупція, політична нестабільність, гучні скандали за участі вищих посадових осіб остаточно розвіяли атмосферу романтизму у відносинах, присутню з часів підписання Тристороннього договору у 1994 році. Не підкріпивши гучні обіцянки успішною їх реалізацією, Україна вичерпала кредит довіри, пов'язаний з ними. Тому у США все частіше почали говорити про те, що безумовна до того допомога Україні з їх боку повинна перейти на принцип «винагороди за досягнення».

До 1994 року на Заході Україну часто називали майбутньою Югославією із ядерною зброєю. У 1994–1997 роках її успіхи давали підстави проводити аналогії з успішним прикладом Польщі у подоланні труднощів перехідного періоду. Відтепер же в Україні все частіше вбачали типову державу СНД з цілим букетом різного типу проблем, характерних для їх більшості на пострадянському просторі. Бажання України представляти собою європейську

державу різко контрастувало з дійсністю. «З одного боку, зовнішні атрибути західної демократії були присутні. Проте з іншого, насправді занадто часто проявлялася її євразійська сутність». На Заході зростало невдоволення невизначеністю та непередбачливістю української «багатовекторності», яку почали розглядати як політику «маятника» від Заходу до Росії та часте намагання України покращити свої відносини з одним з них за рахунок інших. Відбувалося «шантажування» на державному рівні: якщо Україна не досягала бажаного у відносинах із одним вектором, вона натякала на можливості зосередження замість нього на іншому.

До того ж, якщо раніше з особою Президента України Л.Кучми пов'язувалися надії на швидке реформування країни та її демократизацію, то тепер в режимі його правління на Заході все частіше помічалися авторитарні тенденції. Приводом для цього стали значні порушення законодавчих норм під час президентської кампанії 1999 року. Більше того, референдум про зміну української Конституції весни 2000 року продемонстрував еволюцію - президентсько-парламентської форми державного правління у бік домінування президентської її частини.

Початок 2000 року обіцяв потепління та приніс надії на покращення стосунків України із Заходом. Перш за все це було пов'язано із тимчасовим поліпшенням політичної та економічної ситуації в країні.

Одним із найочевидніших досягнень України стало формування нелівої пропрезидентської більшості у парламенті. Стосунки між законодавчою та виконавчою владою стали конструктивнішими. Суттєво пришвидшився процес прийняття рішень, який раніше часто блокувався розбіжністю позицій президента та парламенту та намаганням кожного проводити власну політику.

Іншим досягненням стало формування нового уряду на чолі з колишнім главою Національного банку Віктором Ющенком. Новий прем'єр-міністр України мав репутацію прозахідно налаштованого політика та одразу після приходу до влади почав здійснювати комплекс довгоочікуваних реформ. За часів прем'єрства В.Ющенка в Україні нарешті було прийнято збалансований, оснований на готівковому розрахунку бюджет; відбулася реструктуризація

енергетичного сектора; проведено аграрну реформу, що сприяла підвищенню приватної ініціативи у галузі; приватизація стала прозорішою. Результати стали відчуватися майже одразу: Україна досягла позитивного зростання ВВП, спостерігався ріст у аграрній сфері та розвитку індустрії, сума зібраних податків підвищилася, були виплачені борги по зарплатах та пенсіях, рівень доходів населення почав зростати.

На жаль, політичні зміни, що призвели до позитивних економічних та соціальних зрушень, виявилися тимчасовими. Парламентська більшість розпалася невдовзі після свого сформування. Почали помічатися суттєві розбіжності у поглядах між прем'єром, який намагався проводити незалежну політику, та Президентом, який міг допустити це лише до певної міри. Реформи В.Ющенка, спрямовані на зменшення частки тіньового капіталу в українській економіці, зачіпали інтереси впливових фінансових кіл, що підтримували Л.Кучму при владі. Тому незабаром темп та розмах реформ помітно зменшився.

Тим часом на Заході хоч і відзначили успіх українських реформ, та проте підтримки тією мірою, на яку сподівалися в Києві, не було надано. Під час візитів Л.Кучми до західних столиць, а особливо до Вашингтона, українському Президентові давали зрозуміти, що винагороди за досягнення рано чекати, реформи треба продовжувати далі. В.Ющенка, який посів крісло прем'єра не без підтримки Заходу, зокрема США, було звинувачено у наданні експертам МВФ неправдивої інформації про фінансове становище України з метою отримання більших кредитів. Запланований візит В.Ющенка до США було відкладено після заяви адміністрації Б.Клінтона про те, що він відбудеться тільки після належного «очищення уряду». Таким чином, позиції В.Ющенка серед американського державного керівництва було суттєво підірвані на самому початку його прем'єрства. Протягом більшої частини терміну перебування В.Ющенка на чолі уряду (вересень 1999-грудень 2000 року) Україна була відрізана від будь-якої форми допомоги МВФ, у той час як її отримували попередні уряди В.Пустовойтенка та навіть П.Лазаренка. Складалася парадоксальна ситуація: поряд із вимогами більш інтенсивних

реформ Україні було відмовлено у коштах, які були суттєво необхідними для їх проведення.

Під кінець 2000 року Україна відійшла для США на другий план. Майже вся увага була сконцентрована на власній президентській виборчій кампанії. Невизначеність ситуації із переможцями та численні несподіванки виборів призвели до того, що до України та її проблем повернулися не скоро. Тим часом обраний у цьому ж році російський президент В.Путін уже почав проводити політику, спрямовану на зближення України з Росією. У концепції зовнішньої політики, прийнятій 30 липня 2000 року, Росія вперше зробила відкриту заяву про необхідність домінування над своїми сусідами. У тексті концепції, затвердженої президентським указом, однією з цілей на майбутнє виносилося створення поясу добрих сусідів навколо Росії, «наймогутнішої євразійської сили».

Одним із перших проявів зміни зовнішньополітичного курсу стало звільнення з посади 29 вересня 2000 року Л.Кучмою під тиском Москви прозахідно налаштованого міністра зовнішніх справ Бориса Тарасюка, що мав репутацію послідовника курсу інтеграції України до НАТО та ЄС. На його місце було призначено Анатолія Зленка, першого міністра зовнішніх справ Л.Кравчука, який вважався більш прийнятним для Росії.

Як виявилось, для України наслідки байдужості Заходу були набагато сильнішими, ніж посягання на неї з боку Росії. Сподівання українських дипломатів «зіграти» на представленні «європейської України» як буфера щодо «євразійської Росії» не справилися, адже Заходу політично та психологічно було важко зробити який-небудь остаточний вибір між партнерством з Україною та партнерством з Росією.

Кінець умовно виділеного третього етапу україно-американських відносин у часі збігся із закінченням терміну президентства Білла Клінтона. Під час його останнього візиту до України як глави американської держави 5 червня 2000 року у своїй промові він декілька разів повторював слова Т.Шевченка: «Борітеся — поборете!!!». Буквально це означало, що тільки після того, як Україна подолає свої внутрішні проблеми, можна буде говорити про

поглиблення україно-американських відносин. Прийшовши до влади, кандидат від Республіканської партії Дж. Буш перш за все відмовився від практики свого попередника створювати двосторонні комісії на чолі з віце-президентом. Таким чином, надії України на заміну комісії Кучма-Гор комісією Кучма-Чейні не справдилися. Разом з тим деякі комітети, що входили до складу комісії, залишилися працювати (комітети економіки, зовнішньої політики, оборони).

З самого початку свого президентства Дж. Буш-молодший почав проявляти жорсткість у підході до України. Саме з цього моменту заяви про стурбованість внутрішнім становищем України, а особливо станом забезпечення основних прав та свобод, зазвучали як ніколи. Про потенційну роль України у регіоні продовжували говорити, та все ж не так голосно, як раніше. Українській владі давали зрозуміти: без проведення відповідних реформ геостратегічне положення України втрачає свою цінність.

Про зміну ставлення у США до України говорив і той факт, що перший візит високопосадового представника нової президентської адміністрації Дональда Рамсфельда до України відбувся лише у червні 2001 року, через п'ять місяців після офіційної зміни влади у Вашингтоні. До того ж, перебуваючи в сусідній Польщі в середині червня, Дж. Буш не відвідав Україну, хоча про неї і йшлося у розмовах із польськими урядовцями. Україні декілька разів пропонувалося наслідувати досвід Польщі у виборі шляху розвитку. Дж. Буш також сказав, що «Польща відіграла... вельми важливу роль для України.... Польща і Сполучені Штати та інші європейські держави повинні працювати з Україною, аби допомогти їй зробити правильні рішення і правильний вибір у майбутньому. Цими рішеннями є свобода, демократія і відкриті ринки...». Критичні заяви щодо внутрішнього становища в Україні та майбутні плани НАТО щодо розширення, яке все ще не торкнулося України, пом'якшувалися розмовами про те, що «Європа, яку ми будуємо, повинна включати Україну...». Та все ж було зрозуміло, що силу власних європейських устремлінь Україні треба було ще довести.

Дж. Буш замість концентрації на проблемах України, як це робив Б.Клінтон, почав провадити політику, спрямовану на нормалізацію відносин безпосередньо з Росією. Роль, яка відводилася Україні попереднім президентом у здійсненні впливу на Росію, виявилася невитребуваною. Популярними серед нової президентської адміністрації стали концепції «русоцентричної» «школи думки», представлені Дж. Метлоком та С.Хантінгтоном. Адміністрація Дж. Буша-молодшого не відмовлялися від України, проте демонстративний інтерес до українського питання з боку США залишився позаду. Команда Барака Обама провела ревізію відносин США із зарубіжними країнами. На тлі активних контактів Білого дому і Кремля, відносини Києва і Вашингтона виглядали млявими: створилося враження, що адміністрація США взяла паузу в україно-американських відносинах.

27-29 квітня 2009 відбувся візит в Україну першого заступника держсекретаря Джеймса Стайнберга, котрого супроводжував співробітник Білого дому Девід Ліптон, що було розцінено як сигнал, що Київ і надалі залишається для Вашингтона стратегічним партнером, а перегляд відносин Сполучених Штатів із Росією не відбуватиметься за рахунок України. Президент України Віктор Ющенко провів зустріч з Джеймсом Стайнбергом[2]. У інтерв'ю для преси Стайнберг відмітив необхідність розвивати вже існуючі консультативні органи, поглиблювати співробітництво на основі дорожньої карти, і хартії про стратегічне партнерство. Пріоритетними питаннями відносин назвав енергетику, торгівлю і питання безпеки[3].

20-22 липня 2009 Віце-президент США Джозеф Байден відвідав Україну з робочим візитом. У ході переговорів Президента України Віктора Ющенка та Віце-президента США Джозефа Байдена досягнуто домовленості про створення Українсько-Американської Комісії зі стратегічного партнерства, перше засідання якої було заплановано на осінь 2009 року.[4]

Після приходу до влади в Україні проросійської команди президента Віктора Януковича українсько-американські стосунки позначилися похолоданням.

Криза у відносинах поглибилася після арешту колишнього прем'єра Юлії Тимошенко та представників її колишнього уряду.

22 вересня 2012 року Сенат США схвалив резолюцію № 466 по Україні, в якій засуджував дії адміністрації президента Віктора Януковича, спрямовані на політично мотивоване ув'язнення колишнього прем'єра Юлії Тимошенко. Сенат США закликав адміністрацію Януковича негайно звільнити Тимошенко й інших політичних ув'язнених. Також сенат попросив ОБСЄ чинити багатосторонній дипломатичний тиск на Януковича, щоб звільнити Тимошенко, і закликав Державний департамент США видати заборону на видачу віз тим, хто відповідальний за ув'язнення Тимошенко й погане поводження з нею. Згідно з документом, резолюція була доповненням до міжнародного аналізу й протестів із приводу порушень, які відбувалися в Україні[5][6]. У відповідь МЗС України зазначило, що вважають недоцільним коментувати резолюцію, оскільки вона була прийнята у «сумнівний спосіб» і має декларативний, не обов'язковий характер. Також МЗС України звинуватило прихильників Тимошенко у дискредитації країни[7]. Уряд і Конгрес США виступили з критикою репресивних дій адміністрації президента Віктора Януковича, спрямованих на придушення громадського руху за Євроінтеграцію України восени-взимку 2013 року. Сенат США і Державний департамент США засудили застосування насильства проти мирних демонстрантів у Києві 30 листопада, 1 грудня і 11 грудня 2013 року[8][9]. Після перемоги Революції гідності, США надали революційному уряду України всебічну допомогу[10][11]. Колишнього президента Януковича було занесено у санкційні списки[12]. 18 грудня 2014 року президент Барак Обама підписав «Закон про підтримку свободи України»[13][14].

20 квітня на Яворівському полігоні розпочались спільні українсько-американські навчання під керівництвом десантників 173-ї бригади США у рамках місії «Безстрашний гвардієць-2015» (англ. Fearless Guardian-2015), що триватимуть півроку. За цей час американські фахівці планують підготувати приблизно 900 військовослужбовців Національної гвардії, спецпідрозділів та військових частин.[15]

7 листопада 2015 року неподалік Конгресу США у Вашингтоні відбулася церемонія відкриття Меморіалу жертвам українського Голодомору [16]. Конгресмени Сандер Левін і Марсі Каптур та дружина президента України Марина Порошенко взяли участь в урочистостях. З нагоди відкриття пам'ятника у приміщенні Вашингтонського центрального вокзалу[en] відкрилась виставка, присвячена Голодомору в Україні [17]. . Стратегічне партнерство Україна – США можемо розцінювати як асиметрично-позитивне, Україна вбачає в США політичного партнера, спроможного допомогти стати їй на позиції європейського розвитку і гарантувати недоторканність й цілісність. Українсько-американські відносини є доволі динамічними та суперечливими одночасно. США, безперечно, мають визначальний вплив на Україну, але слабка позиція країнської політики, її системна невизначеність постійно підривають основи двостороннього "стратегічного партнерства".

На сьогоднішній день, в умовах окупації Російською Федерацією частини території України та військової інтервенції, США неухильно дотримуються своєї незмінної позиції щодо гарантування суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і непорушності кордонів України. Яскравим підтвердженням цього є виступ Віце-Президента Сполучених Штатів Америки Джо Байдена на засіданні Верховної Ради України під час його візиту до Києва у грудні 2015 року. У своїй промові Джо Байден наголосив, що "...США не забувають про Крим – про незаконне вторгнення до Криму, його анексію, які є порушенням міжнародного права. США не прийме цього ні за яких умов, як не прийме цього усе міжнародне співтовариство. Це окупація суверенної території України. Крим залишається суверенною територією України..." [3]. Домовлено, що США та Україна й надалі докладатимуть зусиль для мирного врегулювання конфлікту на Сході України в рамках міжнародних організацій, зокрема ООН та ОБСЄ.

Підсумком першого офіційного візиту В.Гройсмана у якості Прем'єр-міністра України до Сполучених Штатів Америки (14-17 червня 2016 року) стала заява Віце-президента США Джо Байдена про підтвердження підтримки України Сполученими Штатами Америки "...в такий непростий для української

незалежності час...”. Зокрема, було прийнято рішення, що Сполучені Штати Америки додатково виділять Україні 220 млн. доларів на проведення реформ – судової, реформи митної служби, на децентралізацію і енергонезалежність. Водночас Голова Уряду США підтвердив підтримку України у протистоянні російській агресії та збереженні санкцій відносно Російської Федерації [4, 5].

Нами з’ясовано, що США є державою, яка серед усіх країн-донорів та партнерів надала найбільшу допомогу Україні щодо підвищення її обороноздатності та оновлення Збройних сил України.

Так, з початку 2014 р. по листопад 2015 р. Сполучені Штати витратили на обладнання, надання матеріально-технічної допомоги та проведення тренувань українських військовослужбовців і бійців Нацгвардії понад 266 млн доларів.

Окремо Україна отримує військово-технічну допомогу по лінії співпраці з НАТО за активної підтримки США. Північноатлантичний Альянс в 2014 році затвердив п’ять трастових фондів в інтересах надання допомоги Україні в сфері розвитку сектору безпеки і оборони на загальну суму 5,4 млн євро за напрямками:

- модернізація системи зв’язку та автоматизації – 2 млн євро;
- реформування системи логістики та стандартизації – 1 млн євро;
- фізична реабілітація та протезування військовослужбовців, поранених в зоні проведення АТО – 845 тис. євро;
- кібернетичний захист – 815 тис. євро;
- перепідготовка та соціальна адаптація військовослужбовців – 410 тис. євро [6].

Одним із найголовніших досягнень військово-політичного співробітництва України зі Сполученими Штатами в 2015 році є передбачення в оборонному бюджеті США на 2016 рік 300 млн доларів США на військову допомогу Україні. Також пункт 1250 “ініціатива в підтримку безпеки України” Закону “Про національну оборону США на 2016 фінансовий рік” передбачає можливість використання 50 млн. з визначеної суми на постачання до України оборонного озброєння, так званої “оборонної летальної допомоги” [7].

Важливого значення для надання військово-технічної допомоги по лінії співпраці з НАТО набуває “Комплексний пакет допомоги для України”. Так 15 червня 2016 року Міністри оборони країн-членів НАТО схвалили всеосяжний Комплексний пакет допомоги для України, про що у своєму виступі після засідання комісії Україна-НАТО у Брюсселі заявив Генеральний Секретар НАТО Єнс Столтенберг: “Міністри узгодили всеохоплюючу програму допомоги для України. Наша мета – допомогти Україні у створенні більш ефективних оборонних і дієвих структур, посиленні демократичного цивільного контролю над ними. Ми вже здійснюємо проекти в рамках трастових фондів. Ми також розробляємо нові проекти, в тому числі у сфері протидії гібридній війні” .

Окремо Міністри оборони країн-членів НАТО погодилися з тим, що Мінські домовленості залишаються шляхом до сталого розв’язання конфлікту і закликали усі сторони до їх цілковитого виконання. Вони також висловили невинну підтримку з боку НАТО суверенітету і територіальної цілісності України, наголосивши, що члени Альянсу не визнали і не визнають нелегітимної і незаконної анексії Криму. “Росія повинна припинити підтримувати бойовиків, вивести усі свої сили і військове обладнання з української території”, – сказав пан Столтенбер .

Наступним важливим кроком розвитку українсько-американського військово-політичного співробітництва є проведення командно-штабних військових навчань.

Так у 2015 році (з квітня по листопад) проведено українсько-американські командно-штабні навчання “Fearless Guardian-2015”, що перевершили усі попередні за тривалістю та масштабністю проведення. Ці навчання не різко, але з позиції політичної доктрини “soft power” (без дій) демонструють підтримку України Сполученими Штатами Америки в конфлікті з Російською Федерацією, що в свою чергу призводить до розстановки нових воєнно-політичних акцентів у регіоні.

В червні 2016 року на Яворівському полігоні у Львівській області розпочато міжнародні українсько-американські командно-штабні військові навчання

“Репід Трайдент – 2016”, у яких взяли участь понад 1800 військовослужбовців із 13 країн світу. Організація та проведення таких широкомасштабних навчань, а також присутність великої кількості міжнародних партнерів, зокрема із США, Канади, Великобританії, Болгарії, Литви, Туреччини, Румунії, Грузії, Республіки Молдова, Республіки Польща, Королівства Норвегія та Королівства Швеція, демонструє широку міжнародну підтримку українського суспільства у боротьбі за суверенітет та територіальну цілісність .

Також у 2016 р. діє Багатонаціональний об’єднаний комітет з питань військового співробітництва та оборонного реформування, до складу якого увійшли представники США, Канади, Литви та Великобританії, що здійснюють оцінку військових потреб України та визначають пріоритетні напрями співпраці у сфері підготовки військових кадрів, надання військового обладнання та дорадчих ініціатив. Україна та Сполучені Штати Америки спільно щороку двічі проводять багатонаціональні військові навчання – підрозділів звичайних збройних сил у сфері підтримання миру “Репід Трайдент” та військово-морське навчання “Сі Бриз” у Чорному морі. Метою цих навчань є підвищення рівня взаємосумісності та посилення регіональної безпеки. Вони також надають Україні та іншим партнерам в регіоні важливий сигнал щодо підтримки. Крім того, Україна бере участь у багатонаціональних військових навчаннях, які Сполучені Штати проводять в Європі .

Окремо необхідно виділити питання співпраці Сполучених Штатів Америки та України у напрямі реалізації безпекових завдань у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення (ініціатива “Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї та матеріалів масового знищення” та “Глобальна ініціатива у боротьбі з ядерним тероризмом”), контролю над озброєннями та роззброєння, а також зменшення біологічної загрози.

Нами з’ясовано, що в умовах нового безпекового середовища в межах європейського і євроатлантичного просторів на тлі агресії з боку Російської Федерації досягнуто домовленостей щодо продовження реформ в оборонній та військовій сферах в Україні. Так Україна, за допомогою США,

продовжуватиме здійснення оборонного огляду сектору національної безпеки та оборони, а також трансформації системи управління кадрами та підготовки військовослужбовців з метою досягнення більш ефективної співпраці з силами НАТО. Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України спільно з американською стороною розпочато роботу з розробки “Концепції розвитку партнерства між Міністерством оборони України та Департаментом оборони Сполучених Штатів Америки на п’ятирічний період”, спрямованої на удосконалення систем управління та планування, підготовки, освіти та застосування військ, а також комплексної системи забезпечення Збройних Сил України.

Наразі США розглядається пропозиція щодо відновлення діяльності україно-американської Комісії стратегічного партнерства на рівні глав зовнішньополітичних відомств України та США, що зміцнить стратегічний характер співробітництва (пошук шляхів можливого технічного співробітництва у сфері ПРО, імплементації рамкової Угоди про співробітництво в космічному просторі тощо).

Не можемо залишити поза увагою питання безпеки державного кордону. У 2015 році набув особливого розвитку рівень співробітництва між Державною прикордонною службою України та Посольством США в Україні, пріоритетним напрямом якого є формування системи раннього виявлення загроз на морській ділянці кордону. Вказаний напрям співробітництва схвалений як першочерговий Президентом України та передбачає:

- формування суцільної зони радіотехнічного, тепловізійного та візуального спостереження на узбережжі та в акваторії Азовського і Чорного морів, що дозволить у дійсному часі приймати оперативні рішення, виходячи з реальних умов обстановки;
- проведення модернізації корабельного складу Морської охорони Державної прикордонної служби та застосування новітніх зразків безпілотних літальних апаратів для удосконалення висвітлення надводної обстановки;

– посилення потенціалу персоналу взаємодіючих відомств щодо контролю та висвітлення надводної обстановки, недопущення вторгнення, незаконного переміщення зброї, боєприпасів та засобів терору морським шляхом.

Разом з тим на шляху до позитивних перевтілень у сфері розвитку українсько-американського військово-політичного співробітництва існують загрози, що можуть звести нанівець перші політико-дипломатичні успіхи, зокрема до них можна віднести відсутність:

- прогресивних змін у напрямках посилення верховенства права в Україні, прозорості на всіх рівнях управління, реалізації дієвої реформи правової системи та судочинства, правоохоронних та безпекових структур;
- проведення реальних заходів з боротьби з корупцією в Україні;
- сталих засад демократичного цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони.

Ці загрози можуть спричинити зниження рівня довіри американських партнерів та скорочення ініціатив і програм розвитку військово-політичної співпраці та військово-технічної допомоги.

Отже, фінансування Сполученими Штатами Америки зусиль для стабілізації України дійсно може суттєво посилити боротьбу української держави з російською агресією, але за словами американських конгресменів: “Будь-який пакет допомоги в майбутньому повинен надаватися за умови наявності в українського уряду бажання пришвидшити реформи та викоринити корупцію”. Усі ці вищеназвані проблеми можуть бути вирішені шляхом реального втілення Україною законодавства у сфері судової реформи, впровадження дієвих реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією, не тільки у військовій галузі, а й в цілому в державі з метою виконання зобов’язань України за запропонованими США програмами допомоги, спрямованими на утвердження верховенства права, розвиток українсько-американської військово-політичної співпраці.

У деяких випадках українсько-американського військово-технічного співробітництва співпраця обмежується лише підготовкою американськими інструкторами українських інструкторів, які набувають нових знань і навичок

користування та застосування обладнання, привезеного американською Стороною.

Установлено, що питання проведення спільних українсько-американських військових навчань необхідно розглядати як один із перших кроків реформування державного управління сектором безпеки і оборони відповідно до стандартів НАТО, а українсько-американське військово-технічне співробітництво – стратегічним пріоритетом державної політики національної безпеки України.

Висновки: Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що основними стратегічними пріоритетами українсько-американської співпраці є розвиток політичного та дипломатичного діалогу, забезпечення принципу верховенства права, мобілізація міжнародної спільноти на захист суверенітету та територіальної цілісності України, зміцнення її обороноздатності, енергетичної та ядерної безпеки, реалізація всеосяжних політичних, економічних та соціальних реформ, розвиток науки та сучасних технологій.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики, є на наш погляд дослідження питань реформування системи забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері, зокрема спробам втручання у внутрішні справи України з боку Російської Федерації.

США підтримують Україну, допоки український уряд демонструватиме готовність проводити реформи. Це є очевидним у Вашингтоні, але не достатньо очевидним у Києві. Серед українських можновладців існує брак усвідомлення, що для конструктивної співпраці із США недостатньо бути жертвою російською агресії та «проєвропейським» урядом — критично важливо бути саме «прореформаторським» урядом. «Проєвропейські» політики вже були при владі в Україні після Помаранчевої революції, однак це не допомогло трансформувати Україну. Насьогодні критично важливим є не допустити у Вашингтоні чергового розчарування Україною, оскільки в разі його виникнення, це розчарування буде значно сильнішим, аніж після Помаранчевої революції з огляду на значно вищі очікування та ціну, яку Україна заплатила за можливість повернутись на трек реформ. Україні

впродовж тривалого часу вдавалося культивувати у США образ симпатичного невдахи, який має благородні наміри, але у якого постійно щось не вдавалося, і це викликало співчуття. Сьогодні настав момент, коли образу невдахи загрожує образ лузера, який в американців апріорі не викликає симпатії. Американці люблять переможців. Щоб залишатись у полі зору інтересів США, Україна має довести, що вона здатна бути переможцем. Переможцем вона може стати лише продемонструвавши дива реформування. А дива реформування можливі в умовах політичної консолідації, а не політичного хаосу. У Сполучених Штатах вважають нинішній уряд України більш мотивованим щодо реформ, ніж попередній, однак недостатньо мотивованим із точки зору зобов'язань перед Революцією гідності та реалій, у яких перебуває Україна. У Вашингтоні вважають помилкою української сторони недостатньо серйозно сприймати занепокоєння Вашингтона щодо темпу реформ, особливо в тому, що стосується боротьби з корупцією. Недалекоглядною позицією, з точки зору Вашингтона, також є вважати з українського боку, що американська сторона не помічає збагачення низки основних політичних стейкхолдерів України. Якщо довіра української сторони до США формується під впливом діалогу США з Росією щодо України, то довіра американської сторони до України формується під впливом результативності боротьби з корупцією. Спроможність українського керівництва на практиці реалізувати рішучу антикорупційну програму буде визначальною для відносин із США, незалежно від складу адміністрації. Очевидно, жодна країна світу не акцентує і не інвестує стільки власного політичного капіталу на боротьбу з корупцією в Україні, як Сполучені Штати. Підтримка не обмежується політичними заявами і має також конкретний практичний вимір. США делегували до України представників Внутрішньої служби з питань доходів (Internal Revenue Service), які працюють із Національним антикорупційним бюро (НАБУ). Також в Україні присутній антикорупційний експерт із ФБР (FBI), який консультує НАБУ. США також надають 500 000 доларів на систему менеджменту справ (кейсів) та розвитку доказової бази, яка ґрунтується на американському досвіді, і буде передана в

користування НАБУ й Антикорупційного прокурора . Корупція розглядається у Вашингтоні як основна причина вкрай складної ситуації, в якій перебуває Україна. На переконання американських посадовців, саме корупція є причиною і того, що Україна два роки тому стала жертвою російської агресії. Є великий ризик того, що саме боротьба з корупцією буде тестом також на бажання України розвивати стратегічне партнерство із США. Щоб пройти цей тест, недостатньо створити та запустити антикорупційні органи. Боротьба з корупцією з точки зору США має базуватись на принципах, які зводяться до трьох англійських літер «Р»: prevent, publicize, punish (запобігти, оприлюднити, покарати). Найбільша проблема в Україні з точки зору США сьогодні полягає в покаранні. Віце-президент США на бізнес-форумі Україна-США у Вашингтоні ще в липні минулого року відверто звернувся до прем'єр-міністра України: «Зберись, Арсеній... Україна має стратегію і нові антикорупційні закони. Зараз ви маєте садити людей у тюрми» . Віце-президент США Байден повторив та посилив свій сигнал уже під час перебування у Києві під час виступу у Верховній Раді. Той факт, що віце-президент США вдається до подібної риторики (садити людей у тюрми) свідчить про відсутність з українського боку індикаторів успішної боротьби з корупцією. З українського боку, в свою чергу, є незадоволення схильністю американської сторони до надмірної персоналізації у процесі реформ, публічному поділі українських урядовців та політиків на «реформаторів» та «корупціонерів». Показовим прикладом було акцентування уваги на персоні Віктора Шокіна, якого США позиціонували як одну з головних перешкод для боротьби з корупцією. Українські співрозмовники вважають, що наголос має робитись не на кадрових питаннях та окремих персоналіях, а на загальних принципах — транспарентності, підзвітності, тощо. У загальному контексті реформ від кінця режиму Януковича Сполучені Штати виділили Україні \$2 мільярди кредитних гарантій і майже \$760 мільйонів на безпеку, програмну та технічну допомогу. Під час візиту Байдена до Києва було оголошено, що після консультацій із Конгресом, Білий Дім планує виділити приблизно \$190 мільйонів нової допомоги на підтримку масштабної програми реформ в

Україні. Цей широкий пакет, на переконання американської сторони, допоможе Україні: Посилити боротьбу з корупцією через реформу правоохоронної системи і системи правосуддя; Залучити інвестиції завдяки спрощенню правил і прозорій приватизації державних підприємств; Активізувати економічне зростання через поліпшення торгового потенціалу і доступ до капіталу для малих і середніх підприємств; Зміцнити енергетичну безпеку за рахунок підвищення ефективності, прозорості та стійкості в енергетичному секторі; Створити довгостроковий демократичний фундамент шляхом конституційних реформ і реформування державного управління у ключових галузях . Окреслені США пріоритети чітко демонструють, що акцент і надалі робитиметься на боротьбі з корупцією, і саме в правоохоронній системі та системі правосуддя. США наразі є єдиною країною світу, якій вдалось за два роки після Майдану створити видиму для українського суспільства історію успіху в процесі реформ, допомігши під ключ запуснути реформу патрульної поліції в Україні. США надали 15 мільйонів доларів на фінансування, а також асистували у відборі, тренуваннях і обладнанні нової патрульної поліції. Тридцять активних патрульних поліції з Невади, Техасу, Огайо та Каліфорнії тренували та виступали менторами українських дорожніх патрулів. У чіткій координації з країнами ЄС для сполучених Штатів є ніша в супервайзерстві і над іншими реформами в Україні. Скажімо, в реформі митної служби, яка так само, як міліція, є одним із найбільших символів корумпованості держави. Таке супервайзерство важливе, оскільки дає можливість партнерам України відчувати співвідповідальність (coownership) за ті чи інші реформи в Україні. Однак, для цього потрібна політична та інституційна готовність українського уряду загалом, а не окремих агентів змін у ньому. Успішний приклад Сполучених Штатів у фасилітації реформ в Україні є мотивуючим і для інших західних країн, зокрема країн-членів ЄС, які так само готові сприяти процесу реформ в Україні. Економіка не є рушійною силою в українсько-американських відносинах і навряд чи має реалістичні шанси нею стати в середньостроковій перспективі. У США переконані: Україна має бути набагато більш зацікавлена

у розвитку економічних відносин зі США, аніж США в Україні. Про відсутність помітних економічних інтересів США в Україні згадував у своїй промові на Генеральній Асамблеї ООН в 2015 році особисто президент США Обама. Водночас, американські партнери визнають: присутність серйозних американських інвестицій в Україні здатна утримувати увагу та інтерес до України при будь-якому розкладі у відносинах між Києвом та Вашингтоном. Показовим також є кількість учасників на вищезгаданому Бізнес-форумі Україна-США. Незважаючи на високий політичний рівень представництва з обох боків, Форум відвідали близько 150 компаній. Для порівняння: в українсько-німецькому бізнес-форумі, який відбувся три місяці пізніше у Берліні, взяли участь представники майже 700 компаній. А найбільш розповсюджений висновок, який робили учасники форуму з американського боку після його завершення, це висновок про те, що новий український уряд добре володіє англійською мовою. Утім, це зовсім не свідчить про брак інтересу з боку американського бізнесу до України загалом. У деяких сферах цей інтерес є досить помітним. Передусім, йдеться про три пріоритети: сільське господарство, енергетику й сектор ІТ. Перспективною виглядає також співпраця у сфері авіації. Сьогодні представники американського бізнесу називають три ключові перешкоди для роботи в Україні. А саме — корупція, нереформована судова система та бюрократичні перепони. На відміну від іноземних інвесторів з інших країн, корупція в Україні для американського бізнесу є значно серйознішою проблемою, з огляду на існування в США спеціального законодавства (Foreign Corrupt Practice Act), яке передбачає сувору відповідальність за корупційні дії за кордоном. Водночас, опитування, проведене Американською торгівельною палатою в Україні, засвідчило, що 73% членів палати не побачили зменшення рівня корупції в Україні з 2014 року. Ще 88% безпосередньо стикались із випадками корупції під час ведення бізнесу в Україні, 82% вважають викорінення корупції пріоритетом номер один для покращення бізнес-клімату в Україні. З позитивного: 51% членів палати оптимістично налаштовані щодо боротьби з корупцією в Україні у 2016 році. Інтерес американського бізнесу традиційно

спостерігається і до процесу приватизації в Україні. Деякі з інтересів американських бізнесменів у процесі приватизації вже були раніше задекларовані. Зокрема, щодо Одеського припортового заводу, а також в сфері енергодистрибуції та машинобудування. Приватизація у прозорий спосіб є критичною для реалізації бізнес-інтересу з боку США. Державні підприємства не повинні вчергове стати цінними призами для олігархів — головний лейтмотив у меседжі як американських урядовців, так і бізнесменів. Які саме з американських компаній мають сталий інтерес до України, помітно було по складу делегації під час візиту міністра торгівлі США Пенні Прітцкер у 2015 році. Зокрема, до делегації входили представники компаній Cargill, Citibank, Dupont, Honeywell, NCH Capital, Westinghouse. Український уряд має гарантувати, щоб ризики американського бізнесу в Україні (як і європейського) зводились до суто бізнесових. Американські партнери радять для збільшення рівня двосторонньої торгівлі зацікавлювати Україною американські компанії середнього розміру, а не фокусуватися винятково на глобальних компаніях. Однак потрібно розуміти, що компанії середнього розміру зможуть вийти на ринок лише за умови суттєвого покращення бізнес-клімату, оскільки їм бракує фінансових та юридичних ресурсів, щоб запобігти нинішнім ризикам. Сьогодні головним викликом у короткостроковій перспективі є іміджевий виклик — репутація України як бізнес-партнера є катастрофічною. Потрібні історії успіху та приклади для наслідування. Один із таких прикладів продемонстрував сьомий найбагатший американець Джордж Сорос, який відкрито заявив, що «інвестує в нову Україну», коли приватний інвестиційний фонд Ukrainian Redevelopment Fund LP Джорджа Сороса став одним з «якірних» інвесторів нового фонду прямих інвестицій Dragon Capital New Ukraine Fund. Щодо історій успіху, то вони є, однак не настільки показові і їх не настільки багато. Наприклад, Citibank є одним із найприбутковіших банків в Україні. Український бізнес потребує також історій успіху на американському ринку. Такими історіями можуть бути приклади тих компаній, які вже змогли успішно закріпитися на американському ринку. Наприклад, за деякими товарними одиницями обсяг

постачань до США сягає 35%-50% усього американського імпорту (в секторі інертних газів). З американського боку були зняті тарифні обмеження щодо 3800 товарних позицій України. Практично без мита можна вже продавати на території США: кондитерські вироби, овочі, консерви, волоські горіхи, крупи і борошно з вівса та кукурудзи. У промисловій сфері – пігменти та препарати, виготовлені на основі діоксиду титану, столярні вироби, частини до залізничних локомотивів, вагонів та рухомого складу. Ця інформація недостатньо відома в Україні, і наразі посольство України в США всіляко намагається її донести через МЗС до українського бізнесу. Україні вдалося за останні два роки суттєво інтенсифікувати діалог з американськими партнерами на найвищому рівні. Сам факт, що українське досє в уряді США делеговане віце-президенту США, свідчить про надвисокий рівень уваги та інтересу до України. За роки адміністрації Обами, Байден здійснив 5 візитів до України, чотири з яких — після Майдану. З боку президента США Байдену наданий повний карт-бланш на контакти та донесення меседжів для України. Україну називають «одним з улюблених проєктів» віце-президента Байдена. Вона становитиме до певної міри і його спадщину як віце-президента, тому він зацікавлений у суттєвому прогресі до закінчення роботи нинішньої адміністрації. З боку Державного Департаменту США рівень залученості до українського питання теж є надзвичайно високим, оскільки вперше українським питанням на постійній основі опікується безпосередньо помічник (в українському еквіваленті заступник) Держсекретаря США (Вікторія Нуланд). Раніше візаві України був в основному на рівні заступника помічника США, відповідального за Україну. Водночас, варто зауважити, що високий рівень залученості не завжди означає ефективну залученість. За два останні роки відносини між Україною та США досягнули максимуму в тому, що стосується двосторонніх зустрічей та контактів і політичних жестів підтримки. Виняток становить відсутність візиту до України президента Барака Обами (він відвідував Україну лише один раз як сенатор). Підстав вважати, що такий візит відбудеться до завершення його президентства, немає. Відтак, на сьогодні президент Обама є єдиним президентом США за

часи незалежної України, який жодного разу не відвідав Україну з візитом. Є ризик того, що в середньостроковій перспективі діалог між Україною та США буде більш хаотичним та менш інтенсивним. Очевидно, українській стороні потрібно працювати над перезапуском інституційних механізмів у відносинах двох країн. Зокрема, поновлення роботи Комісії стратегічного партнерства. Враховуючи нові реалії, доречним було б її закріплення на рівні Президент України — Віце-президент США (за аналогом Кучма-Гор), або ж щонайменше міністр закордонних справ України-державний секретар США. Важливо, що внаслідок російської агресії вдалося посилити та вивести на новий рівень інституційний діалог у безпековій сфері. Йдеться про так званий Об'єднаний координаційний комітет з питань військового співробітництва та оборонного реформування й щорічні військово-політичні консультації. Статус комітету після анексії Криму був підвищений. Українське досвід було передано безпосередньо під Європейське командування США в Європі для більш оперативного та ефективного вирішення питань. Понад те, Комітет був розширений за рахунок долучення до нього Британії, Канади та Литви. На сьогодні він є де-факто головним інструментом контролю американської військової та безпекової допомоги для України. Важливим доповненням до військово-політичного діалогу між Україною та США могли б стати і близько 900 українських офіцерів, які пройшли різного роду навчання у США за роки незалежності, однак багато з яких виявились не затребуваними в системі Міноборони. Україні також вдалося за останні два роки зміцнити двопартійну підтримку в Конгресі США. Республіканцям не вдалося забрати у демократів козир, що всі важливі ініціативи щодо України були запропоновані та реалізовані винятково республіканцями. Хоча саме представники Республіканської партії у Сенаті вперше озвучили пропозицію надати Україні статус головного союзника США поза НАТО. Важливим кроком стало те, що група підтримки України, так званий кокус, був створений у сенаті США (раніше він функціонував лише у Палаті представників Конгресу). В Україні, зокрема у Верховній Раді, досить часто недооцінюють роль так званих стаферів (співробітників офісів конгресменів), фокусуючись на можливостях

протокольо-символічних контактів з окремими конгресменами замість постійного робочого діалогу зі стаферами. Особливо йдеться про важливість тих співробітників, які відповідають за зовнішню політику. Більшість із них ніколи не була в Україні. Українська сторона має бути зацікавлена в організації таких візитів до України, і всіляко сприяти їх реалізації та змістовому наповненню. Завдяки розвинутій у США горизонтальній ротації (переходу з одного відомства в інше) фахівці з питань України на сьогодні є не лише в Державному департаменті, а й у Білому Домі, офісі віце-президента Байдена, Раді нацбезпеки США, Пентагоні. Такий процес був би корисним і в Україні. Натомість коло американських експертів з українських питань залишилось у США фактично незмінним. В основному це колишні послы США в Україні та колишні представники уряду, які так чи інакше відповідали за українське досє в урядових структурах, а наразі представляють різні аналітичні центри США. Українська сторона має бути зацікавлена розвивати відносини з усіма провідними аналітичними центрами США, не віддаючи перевагу лише одній чи двом організаціям, які беззаперечно підтримують наратив офіційного Києва. В українській сторони є схильність і на політичному рівні підтримувати відносини з давніми прихильниками України у Вашингтоні, які представляють старшу генерацію політиків, погляди яких щодо регіону сформувались під впливом «холодної війни». Потрібно більш активно працювати з новим поколінням американських десижн- та опініон лідерів, які формувались в умовах після «холодної війни» і для яких Росія не становить загрозу, а вага України не може вимірюватись виключно її геостратегічним розташуванням. «Самоцензура» на відносини з американською політичною та експертною спільнотою — не кращий спосіб для промотування інтересів України. Україна для досягнення своїх інтересів має більш продумано підходити до візитів українських делегацій до Вашингтону. З українського боку потрібна більш чітка координація візитів до США з більш чітко окресленою метою. Представники Конгресу та уряду США стверджують, що кількість візитів з українського боку має перерости в якість. Тобто, візитів має бути менше, але більш сфокусованих. Досить часто

мета візиту українських делегацій, які відвідують США, залишається під питанням. Представникам делегацій складно на прохання американської сторони сформулювати три ключові меседжі, з якими вони приїхали до Сполучених Штатів. Також представники Уряду та Верховної Ради повинні бути більш видимими не лише у Вашингтоні, а й у столицях інших ключових штатів для комунікації з місцевими елітами та сприяння формуванню громадської думки. Налагодження комунікації на рівні окремих штатів досить активно сьогодні здійснює посол України Валерій Чалий, але його зусилля повинні бути посилені з боку інших українських урядовців, політиків та експертів. Роль американських штатів є до великої міри недооцінена в Україні, незважаючи на те, що ВВП лише одного штату Каліфорнія дорівнює ВВП Італії. Посольство України в США, незважаючи на суттєво новий рівень взаємодії між країнами, зазнало помітних кадрових скорочень. Кількість працівників у посольстві США в Україні, натомість, була збільшена після анексії Криму суттєво. Україна за роки незалежності так і не спромоглася винайняти офіційну лобістську структуру, яка б працювала у Вашингтоні на державу Україна. Американські співрозмовники одностайні у тому, що жодне посольство, аналітичний центр чи організація з діаспори не здатні замінити професійну лобістську структуру, яка на постійній основі лобіюватиме інтереси України. На це потрібні кошти, але українські олігархи та політики успішно за часи незалежності знаходили їх на лобістські компанії для себе та своїх політичних сил. Відповідно, могли б зробити внесок і в державу Україна. Навіть при тому, що жодна PR компанія або лобіст не здатна зробити найголовніше — побороти корупцію та провести реформи. Важливим капіталом для розвитку українсько-американських відносин сьогодні є позитивне ставлення до США з боку пересічних українців. Українці вважають США головним «стратегічним союзником» України. Брак боротьби з корупцією в Україні дискредитує український уряд і Україну загалом США неодноразово та досить чітко дали зрозуміти, що саме боротьба з корупцією є для них індикатором спроможності нинішнього уряду України до реформ. Зокрема, йдеться про боротьбу з корупцією в правоохоронних органах та

судовій системі. Також саме боротьба з корупцією є тестом на те, наскільки українська влада зацікавлена у Сполучених Штатах як стратегічному партнері України. Незважаючи на те, що відсутність боротьби з корупцією дискредитує передусім український уряд, це позначиться на діалозі з Україною загалом.

Ймовірність. Висока, враховуючи схильність української влади до відтермінування реформ, які прямо зачіпають персональні політичні, фінансові або безпекові інтереси ключових стейкхолдерів в уряді України. Також з американського боку є брак стратегічного терпіння щодо України, який пояснюється, зокрема, й обмеженими часовими рамками перебування тієї чи іншої адміністрації при владі та орієнтацією на конкретний результат.

Як уникнути? Продемонструвати політичну волю у реформуванні Генеральної прокуратури, в реформу якої американська сторона інвестувала достатньо багато ресурсів ще за попередніх урядів України. Нові антикорупційні органи у короткий термін часу мають продемонструвати спроможність діяти незалежно та ефективно. Результатом їх роботи мають стати арешти та ув'язнення корумпованих осіб, незалежно від їхніх статусу та зв'язків. Поступове заморожування конфлікту на сході України призведе до відсутності інтересу США до питання відновлення територіальної цілісності України. Уже сьогодні у Вашингтоні спостерігається досить високий рівень психологічної готовності до поступового заморожування конфлікту на Донбасі. Встановлення сталого перемир'я та відсутність чітких перспектив врегулювання конфлікту на Сході України і деокупації Криму в осяжній перспективі утримуватиме США поза переговорним процесом. Їхня роль у відновленні територіальної цілісності України зводитиметься до ритуально символічної. Їхнє головне завдання полягатиме у тому, аби забезпечити перемир'я і не допустити новий виток ескалації в регіоні. І в питанні Криму, і, можливо, в питанні Донбасу США візьмуть за основу так звану декларацію Велеса, яка полягала у невизнанні окупації Балтійських країн Радянським Союзом. Ймовірність. Висока. Розв'язання конфлікту на Донбасі на умовах Мінських домовленостей станом на даний момент не здатне забезпечити стале вирішення конфлікту, і несе загрозу подальшої поляризації та дестабілізації на

решті території України. Заступник помічника Міністра оборони США Майкл Карпендер чітко заявив, що саме декларація Велеса може бути обрана за модель поведінки США у питанні Криму. Як уникнути? Україна має надати переконливі аргументи щодо загроз та ризиків, які несе для регіональної та європейської безпеки відсутність залучення США до врегулювання ситуації на Сході України та зникнення з порядку денного питання Криму. Потреба України у гарантіях безпеки, неспроможність США їх надати. Гарантії безпеки з боку США як ініціатора ядерного роззброєння стоятимуть на порядку денному української зовнішньої політики по мірі існування окупованих територій та подальших загроз порушення суверенітету та територіальної цілісності України з боку Росії. Ігнорування з боку США Будапештського меморандуму та взятих на себе політичних зобов'язань, слугуватиме подразником в американсько-українських відносинах та дискредитуватиме політику ядерного роззброєння у світі як таку. Ймовірність. Висока. У середньостроковій перспективі шанси України забезпечити нові гарантії безпеки з боку США мінімальні. Підписання двосторонньої безпекової угоди також мало ймовірне. Як уникнути? Фокусуватись на наявних зобов'язаннях США в рамках Будапештського меморандуму як основі для запуску механізму постійних консультацій підписантів Меморандуму, а також для допомоги США у розбудові оборонних спроможностей й консолідації міжнародної та європейської допомоги навколо України. Працювати з американськими лідерами думок та представниками наступної адміністрації для більш чіткого розуміння з боку Вашингтона політичних і моральних зобов'язань США в рамках Будапештського меморандуму і ядерного роззброєння в цілому. Україна могла б також ініціювати на рівні підписантів Будапештського меморандуму (за винятком Росії) предметний перегляд зобов'язань, передбачених саме безпековими запевненнями (assurances), на які може розраховувати Україна і в майбутньому інші країни, котрі пішли шляхом ядерного роззброєння. Має бути чітке розуміння, які саме зобов'язання є чи могли б бути частиною безпекових запевнень у відносинах між США та Росією настане чергове перезавантаження, українське досвід буде

маргіналізоване Російському керівництву вдалось зробити Росію невід'ємною складовою вирішення глобальних проблем, які перебувають у полі зору американської зовнішньої та безпекової політики. Коопераційний характер у вирішенні глобальних питань де-факто — і це треба визнати — знижує градус конфронтаційного порядку денного, нав'язаного Росією внаслідок її агресивної політики щодо України. Ймовірність. У короткостроковій перспективі — невисока. У середньо- та довгостроковій — висока. Криза довіри між Вашингтоном та Москвою сягнула настільки рекордно високого рівня, що відновити її за короткий проміжок часу буде доволі складно. Водночас, навіть нинішні критики Росії не виключають нового перезавантаження. Показово, що фактор Росії не є визначальним при електоральному виборі на нинішніх президентських перегонах. Незважаючи на публічні загравання з Путіним, Дональд Трамп залишається одним із лідерів президентської гонки. Його обрання автоматично стане сигналом до готовності перезавантажити відносини з Росією. Хілларі Клінтон на питання про перезавантаження з Росією відповіла, що все залежить від того, що США отримають взамін. Як уникнути? Розвіювати ілюзії з приводу того, що Путін — слабкий і навіть комічний, відповідно не несе жодної екзистенційної загрози. Посилювати відповідними аргументами позиції тих, хто вважає, що слабкий російський режим є так само серйозною загрозою, оскільки примушує Путіна й надалі втручатись у справи України та інших країн світу, підриваючи основоположні свободи, і тим самим робить всіх слабшими та біднішими. Українці та інші народи заслуговують на те, аби бути вільними та мати право самостійно обирати своє майбутнє. Будь-яка обурка з нинішнім режимом позбавляє цих прав українців та інші народи, які можуть в будь-який момент стати жертвами «слабкості» Путіна. Нова адміністрація США не виявлятиме належного інтересу до України. У середньо та довгостроковій перспективі інтерес США до України буде формуватись під впливом низки факторів. Зокрема: 1) пріоритетності питання європейської безпеки у порядку денному нової адміністрації; 2) спроможності самої України реформуватись і перетворитись на «історію успіху» в регіоні; 3) наявності загроз з боку Росії

для союзників США по НАТО у регіоні. Є підстави вважати, що обрання Дональда Трампа може мати значно негативніший вплив на українсько-американські відносини, аніж Хілларі Клінтон. Ймовірність. Від середньої до високої в залежності від складу нової адміністрації. Як уникнути? Посилювати взаємодію із зовнішньополітичними радниками ключових кандидатів та, по можливості, безпосередньо кандидатами. У співпраці з провідними аналітичними центрами США та мас-медіа залучати їх до обговорення українського питання та його важливості для євроатлантичної безпеки, ініціюючи відповідні дебати в медіа та аналітичних центрах. Серйозно сприймати та реагувати на заяви Дональда Трампа, не списуючи їх виключно на передвиборну кампанію.

Тема 4. Європейський Союз у зовнішній політиці України.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС держави, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Політика України щодо розбудови відносин з Європейським Союзом впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Відповідно до статті 11 Закону однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС».

Разом з цим намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був проголошений набагато раніше. Так, у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» Україна вперше заявила про власні євроінтеграційні прагнення. У документі закріплювалося, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна укладе з ними Угоду про партнерство і співробітництво, реалізація

якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом - до повного її членства у цій організації».

Відповідні положення щодо підтримки курсу на інтеграцію до ЄС містяться також в Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС, ухваленій 28 листопада 2002 року, Заяві Верховної Ради України від 22 лютого 2007 року з приводу підготовки до початку переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС, а також Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про стан та перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС та Митним союзом, ухваленій 19 травня 2011 року.

Відмова вищого керівництва держави у листопаді 2013 року від підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС спричинила початок масового мирного протесту в Україні на захист євроінтеграційних прагнень народу України, що отримав назву «ЄвроМайдан».

Після перемоги в Україні Революції Гідності, 13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі», якою підтверджується незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі. Було також відзначено, що Україна як європейська держава, яка поділяє спільну історію та цінності з країнами Європейського Союзу, має право подати заявку на набуття членства у Європейському Союзі відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз. Цією Постановою Верховна Рада України рекомендувала Виконуючому обов'язки Президента України та Кабінету Міністрів України низку першочергових кроків у сфері європейської інтеграції, передусім у контексті укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

З підписанням та ратифікацією у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відносини сторін почали розбудовуватися у якісно новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції. Під час підписання Угоди про асоціацію 27 червня 2014 року Президентом України

П.О.Порошенком та під час її ратифікації 16 вересня 2014 року Верховною Радою України було зроблено заяви, що Україна розглядає укладення Угоди про асоціацію як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства України в Європейському Союзі.

Окремі розділи Угоди про асоціацію почали тимчасово застосовуватися з 1 листопада 2014 р., з 1 січня 2016 року почала функціонувати поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС. Процес ратифікації Угоди усіма державами-членами та інституціями ЄС було завершено 11 липня 2017 р. У повному обсязі Угода набула чинності 1 вересня 2017 р.

Виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбувається на основі затвердженого 17 вересня 2014 р. Кабінетом Міністрів України плану заходів з її імплементації на 2014-2017 роки, який був оновлений 25 жовтня 2017 р.

Серед основних цілей Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України 26 травня 2015 р., визначено забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу. Згідно зі Стратегією, Угода про асоціацію між Україною і ЄС визначає стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил ЄС.

Політика Європейського Союзу щодо України

Основні засади і зміст політики Європейського Союзу щодо України визначається положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Євросоюз розглядає Україну як пріоритетну державу у рамках Європейської політики сусідства, започаткованої у 2004 році. В основу ЄПС покладено принципи поглиблення політичної співпраці та економічної інтеграції між ЄС та країнами-партнерами. Ця політика поширена на країни Східної Європи, Південного Кавказу та Східного і Південного Середземномор'я, таким чином уніфікуючи підходи ЄС до розвитку відносин з країнами цих регіонів. Враховуючи відсутність у ЄПС перспектив набуття членства в ЄС, Україна на

політичному рівні заявила про невідповідність цієї політики своїм євроінтеграційним прагненням.

За наполяганням України та інших країн-східних сусідів ЄС, а також у відповідь на започаткування Союзу для Середземномор'я, у 2008 році Європейський Союз висунув ініціативу поглибити відносини зі своїми східними сусідами на основі нових принципів. Відносини з Україною було взято ЄС як орієнтир для подальшого розвитку партнерства зі східними сусідами на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. Нова ініціатива отримала назву Східне партнерство (СхП) і була започаткована у травні 2009 року на Саміті СхП в Празі.

Східне партнерство передбачає можливість оновлення договірно-правової бази відносин ЄС зі східними сусідами шляхом заміни чинних угод про партнерство та співробітництво на угоди про асоціацію, створення поглиблених та всеохоплюючих зон вільної торгівлі (ПВ ЗВТ), лібералізацію візового режиму між ЄС та державами-партнерами тощо. Стратегічним інтересом України щодо Східного партнерства є надання зацікавленим країнам-партнерам перспективи членства в ЄС і, як наслідок, перетворення ініціативи на з'єднуючу ланку з політикою розширення ЄС.

На сьогодні Східне партнерство – це, передусім, багатосторонній форум для діалогу ЄС зі своїми сусідами у вигляді регулярних самітів та зустрічей міністрів закордонних справ, роботи тематичних платформ на рівні експертів, а також майданчик для обміну досвідом між ЄС, його державами-членами та країнами-партнерами у різних сферах. При цьому двосторонній формат відносин з державами-учасницями СхП Європейський Союз розвиває індивідуально та на принципах диференціації.

З початком у 2014 році російської агресії проти нашої держави, ситуація в Україні та події навколо нашої держави є предметом особливої уваги в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. «Українське питання» регулярно знаходить відображення у заявах, резолюціях, висновках та інших документах інституцій і керівництва Європейського Союзу. Європейський Союз послідовно відстоює незалежність, суверенітет і територіальну

цілісність України, займає чітку і непохитну позицію стосовно невизнання незаконної анексії Росією АР Крим та м.Севастополь, а також здійснює активні зусилля, спрямовані на врегулювання конфлікту на сході України, спричиненого і підтримуваного Росією.

Важливим елементом підтримки міжнародних зусиль з врегулювання ситуації навколо України залишаються обмежувальні заходи, запроваджені ЄС у 2014 р. у відповідь на агресію Росії проти України. На сьогодні діють такі групи обмежувальних заходів ЄС:

1. Обмежувальні заходи проти фізичних осіб та організацій зв'язку з діями, які підривають та загрожують територіальній цілісності, суверенітету і незалежності України (спрямовані проти окремих офіційних чинників та представників бізнес-кіл РФ, "керівництва" АР Крим та м. Севастополь і т.зв. "ЛНР" та "ДНР", а також "націоналізованих" юридичних осіб, розташованих на території АР Крим, та суб'єктів господарювання, наближених до вищого політичного керівництва РФ), запроваджені на підставі Рішення Ради ЄС 2014/145/CFSP від 17 березня 2014 р. Санкції полягають у замороженні активів фігурантів санкційного списку та обмеженні права їхнього пересування територію держав-членів ЄС. Дія цього санкційного режиму переглядається раз на півроку.

2. Обмежувальні заходи у зв'язку з незаконною анексією АР Крим та м. Севастополь запроваджені на підставі Рішення Ради ЄС 2014/386/CFSP від 23.06.2014 р. і поширюються на всі операції, пов'язані з імпортом товарів та послуг з АР Крим та м. Севастополь, за відсутності належних дозвільних документів, виданих компетентними органами України, надання послуг у сфері туризму, також постачання обладнання та супутніх матеріалів, що використовуються для розвідки та видобування мінеральних енергоносіїв. Дія цього санкційного режиму переглядається раз на рік.

3. Обмежувальні заходи проти РФ у зв'язку з діями з дестабілізації ситуації в Україні (т.зв. секторальні санкції) запроваджені на підставі Рішення Ради ЄС 2014/512/CFSP від 31.07.2014 р. На сьогодні обмежувальні заходи поширюються на доступ низки російських банківських установ до первинного

та вторинного позикових ринків капіталу, обмеження щодо торговельних операцій стосовно озброєння та товарів подвійного використання, а також обмеження щодо постачання обладнання та технологій, які використовуються в енергетичній сфері. Дія цього санкційного режиму переглядається раз на півроку.

Крім того, на підставі Рішення Ради ЄС 2014/119/CFSP від 05.03.2014 р. ЄС запровадив обмежувальні заходи проти колишніх високопосадовців України та їхнього найближчого оточення у зв'язку з незаконним привласненням державних коштів України, а також зловживанням службовим становищем. Згадані санкції полягають у замороженні активів фігурантів санкційного списку. Дія цього санкційного режиму переглядається раз на рік.

Договірно-правова база та інструменти співробітництва

Укладення Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС) від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.) започаткувало співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. Укладення УПС дозволило встановити регулярний двосторонній діалог між Україною та ЄС на політичному та секторальних рівнях, впровадити впорядкований режим торгівлі між обома сторонами на основі принципів ГАТТ/СОТ, визначити пріоритети адаптації законодавства України до стандартів та норм Європейського Співтовариства (*acquis communautaire*) у пріоритетних секторах української економіки.

З огляду на завершення у березні 2008 року 10-річного терміну дії УПС, 5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової посиленої угоди між Україною та ЄС. Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкрило шлях до лібералізації руху товарів, капіталів та послуг та широкої гармонізації нетарифних інструментів економічного регулювання. 9 вересня 2008 року на Паризькому Саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на

принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. У ході 15-го Саміту Україна – ЄС в Києві 19 грудня 2011 сторони оголосили про завершення переговорів по майбутній Угоді про асоціацію, а 30 березня 2012 текст майбутньої Угоди було парафоровано главами переговорних команд України та ЄС.

У два етапи – 21 березня 2014 року та 27 червня 2014 року Угоду про асоціацію було підписано в м.Брюссель Україною, ЄС та його державами-членами. Від України політична частина Угоди про асоціацію була підписана Прем'єр-міністром України А.П.Яценюком, економічна – Президентом України П.О.Порошенком. Зі сторони ЄС Угоду підписали керівники інституцій ЄС та лідери усіх держав-членів Європейського Союзу.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію. Завершення Україною та ЄС усіх необхідних внутрішніх процедур дозволило розпочати з 1 листопада 2014 року тимчасове застосування значної частини Угоди про асоціацію на період до набуття нею чинності у повному обсязі після завершення процесу ратифікації усіма державами-членами ЄС. З 1 вересня 2017 р. Угода почала застосовуватися у повному обсязі.

Укладення Угоди про асоціацію формує договірно-правову основу співробітництва України та ЄС на середньострокову перспективу.

Угодою про асоціацію передбачено підтримання регулярного діалогу на найвищому рівні у формі щорічних самітів, а також створення нових постійних органів двостороннього співробітництва – Рада асоціації, Комітет асоціації, Комітет асоціації у торговельному форматі, галузеві підкомітети Комітету асоціації, Парламентський комітет асоціації та Платформа громадянського суспільства.

Спільним політичним інструментом реалізації та моніторингу Угоди про асоціацію є Порядок денний асоціації. Цей інструмент був запроваджений Україною та ЄС ще на етапі переговорів щодо Угоди про асоціацію з метою підготовки умов та сприяння ефективній імплементації її положень. Рішення про розробку Порядку денного асоціації було прийнято під час Паризького

Саміту Україна – ЄС у вересні 2008 року, спільний документ був схвалений 16 червня 2009 року і набув чинності у листопаді 2009 року. Порядок денний асоціації удосконалюється і доповнюється з урахуванням розвитку поточного діалогу між Україною та ЄС, а також досягнутих Україною результатів і цілей у впровадженні внутрішніх реформ. Сторони визначають пріоритети Порядку денного асоціації, які доповнюють зобов'язання сторін відповідно до Угоди про асоціацію для повної імплементації цієї Угоди. Оновлений Порядок денний асоціації був схвалений 16 березня 2015 р.

Важливу допомогу у впровадженні реформ, передбачених Угодою про асоціацію, надає Група підтримки України в Європейській Комісії (створена 10 квітня 2014 року). міст угоди ЄС із конкретною країною, з якою він будує відносини, має певні відмінності. Наприклад, зміст «Європейської угоди» між ЄС і Польщею, що містила конкретну перспективу приєднання до ЄС, багато в чому різниться з «Угодою про асоціацію» між ЄС і Чилі. Країни з менш розвиненими торговими інституціями та/або менш ліберальним торговим та економічним середовищем беруть на себе менш деталізовані зобов'язання зі сприяння торгівлі, тим часом як країни, чії торгові інституції порівняно розвиненіші та/або вже вдалися до великих торговельних й економічних реформ, погоджуються на глибші умови. ЄС розуміє потребу в особливому ставленні до країн, що розвиваються. Тому запропоновані ЄС асиметричні угоди дозволяють відмінності в зобов'язаннях і довші перехідні періоди цим країнам, зокрема, щоб зобов'язання зі сприяння торгівлі не застосовувалися раніше, ніж країни, що розвиваються, будуть здатні їх упровадити.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС готувалась відповідно до законодавчо закріплених пріоритетів зовнішньої політики України: Стратегії інтеграції України до ЄС (1998), Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (1994)^[6], інших документів, які разом визначали пріоритети європейського напрямку розвитку України та передбачали створення інституційних інструментів реалізації цих пріоритетів^[7].

Стратегія інтеграції України до ЄС також базувалась на позиції та стратегії ЄС щодо України ([1994](#), [1999](#)), інших рішеннях Ради ЄС щодо України.

Стратегія інтеграції України до ЄС визначала основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади щодо створення передумов набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та входження України до європейського політичного (в тому числі у сфері зовнішньої політики і політики безпеки), інформаційного, економічного і правового простору. Отримання статусу асоційованого члена ЄС визначалось цією стратегією як головний зовнішньополітичний пріоритет України у середньостроковому вимірі.

Впродовж 2007—2012 рр. було проведено 21 раунд переговорів щодо підготовки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у рамках 3 робочих груп:

з політичного діалогу, зовнішньої і безпекової політики;

з юстиції, свободи та безпеки;

з економічних, секторальних питань та питань розвитку людського потенціалу.

А також 18 раундів переговорів щодо створення зони вільної торгівлі. Після початку переговорів щодо якої була створена четверта відповідна робоча група.

Переговори щодо нового базового договору на заміну чинної Угоди про партнерство та співробітництво розпочато 5 березня 2007. Представники ЄС спочатку наполягали на укладанні стратегічних відносин з Україною як з країною-сусідом.

Назва майбутньої угоди — «Угода про асоціацію» була попередньо узгоджена міністрами закордонних справ Європейського Союзу 22 липня 2008 у Брюсселі на засіданні Ради Євросоюзу[9]. Із пропозицією назвати майбутню угоду із Україною «угодою про асоціацію» виступила Франція[10].

Європейський Союз і Україна 9 вересня 2008, у Парижі під час Саміту Україна — ЄС прийняли компромісне рішення щодо назви нової посиленої

угоди як Угоди про асоціацію і домовилися укласти її в 2009 році. Проте питання про можливе приєднання до ЄС сторони не порушували[11].

Як було відображено в Спільній заяві щодо Угоди про асоціацію Україна — ЄС, схваленій на саміті Україна — ЄС у Парижі 9 вересня 2008 року, Угода про асоціацію має:

Поновити спільні інституційні рамки співпраці України та ЄС; сприяти поглибленню стосунків у всіх сферах; посилити політичну асоціацію й економічну інтеграцію на основі взаємних прав та обов'язків. Створення всебічної та поглибленої зони вільної торгівлі з масштабним наближенням регуляторного законодавства України до стандартів ЄС сприятиме поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

24 листопада 2009 року набрав чинності «Порядок денний асоціації Україна — ЄС», на заміну Плану дій між Україною та ЄС (2005—2008, подовжений на один рік до 2009).

11 листопада 2011 року у Брюсселі відбувся завершальний двадцять перший раунд переговорів щодо укладення Угоди про асоціацію, у ході якого були узгоджені всі положення тексту Угоди.

19 грудня 2011 р., у Києві під час П'ятнадцятого Саміту Україна-ЄС лідери України та ЄС офіційно заявили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію.

У лютому 2012 секретар РНБО України Андрій Клюєв повідомив, що триває технічна робота над угодою на рівні експертів Єврокомісії.

30 березня 2012 року у Брюсселі парафували Угоду про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, точніше всю її політичну частину (Асоціацію та першу і останню сторінки Зони вільної торгівлі). Саме парафування проходить у 2 етапи. Остаточне було 19 липня 2012 року — тоді Угода про Асоціацію була вся парафована. У грудні 2012 року повинен був бути проведений черговий саміт Україна — ЄС. Але очікування з цього приводу не виправдались, головним чином, з двох причин:

недемократичне проведення виборів, що зазначила ОБСЄ як підсумок свого моніторингу виборчого процесу;

очікування результатів виборів, після оголошення яких ситуація мала прояснитися.

Текст Угоди про Асоціацію англійською мовою було оприлюднено після схвалення пропозицій Європейської комісії Раді Європейського Союзу щодо підписання, схвалення та тимчасового застосування Угоди. Тепер текст Угоди та додатки до неї можна знайти в реєстрі документів Європарламенту. Загальний обсяг угоди майже 1000 сторінок.

Текст Угоди про Асоціацію Україна — ЄС українською мовою опублікований 20 червня 2013 на офіційному сайті Комітету з євроінтеграції ВРУ — . На початку серпня 2013 після перевірки Міністерством юстиції України текст був підкоригований у зв'язку зі вступом в ЄС Хорватії. .

Черговий, XVI Саміт відбувся 25 лютого 2013 року. На ньому Україна зобов'язалась вирішити наявні проблеми. Щодо підписання Угоди про асоціацію, то найоптимістичніші прогнози сходилися на кінці 2013 року, але все залежало від внутрішніх політичних процесів та ефективності виконання Україною встановлених у Порядку денному асоціації критеріїв для підписання зазначеної угоди, а також від діалогу України та ЄС. Позитивом стало помилування Юрія Луценка 7 квітня 2013 р., що дуже схвалили європейські високопосадовці, але вони також очікували від української влади й стосовно Юлії Тимошенко, яку Міжнародний суд визнав не винною 30 квітня 2013 р. Її не звільнили і це могло завадити підписанню Угоди.

Для пришвидшення підписання Угоди діяли спеціальні комісії, наприклад спеціальна Моніторингова місія Європарламенту під керівництвом Пета Кокса та Олександра Квасневського зі спостереження за розглядом справи экс-прем'єр-міністра Ю. Тимошенко та экс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка. Ця Місія працює з червня 2012 року, продовжена до вересня 2013 року. Євросоюзом був поставлений ультиматум вирішити проблеми в Україні до 15 травня 2013 року, до часу перевірки, бо це могло вирішити долю Асоціації. 15 травня Єврокомісія схвалила проект рішення, отже тепер доля Угоди повністю в руках України.

21 листопада 2013 року, за кілька днів до зустрічі у Вільнюсі, уряд «регіоналів», неочікувано вирішив призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.[14] Таке розпорядження було офіційно оприлюднено тогочасним прем'єр-міністром Азаровим. За словами європейського комісара з питань розширення та Європейської політики сусідства Штефана Фюле станом на 22 листопада 2013 р. Київ ще офіційно не поінформував Брюссель про рішення призупинити процес підготовки до підписання Угоди про асоціацію. Фахівці міжнародного рейтингового агентства Fitch Ratings зазначили, що оголошення урядом України про зупинку підготовки до підписання Угоди про асоціацію з ЄС приведе до зменшення кредитоспроможності держави (на листопад 2013 р. рейтинг України відповідає рівню «В-»), зважаючи на її обмежені можливості запозичень в іноземній валюті для рефінансування значних виплат за зовнішнім боргом в 2014—2015 роках за відсутності кредитів МВФ. 22 листопада 2013 р. ЄС відхилив пропозицію Кабміну про проведення переговорів у тристоронньому форматі ЄС-Україна-Росія як таку, що «не є виходом і не має прецедентів» у європейській практиці.

Рішення уряду України призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС викликало хвилю протестів в Україні. Станом на 22 листопада 2013 р. в багатьох містах України (Донецьку, Харкові, Києві, Львові та ін.) стали стихійно виникати «євромайдани», де збиралися громадяни України, щоб заявити свій протест проти відмови уряду укласти Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Львівська міськрада звернулася до президента Віктора Януковича з вимогою звільнити прем'єр-міністра Миколу Азарова та підписати угоду про асоціацію з Євросоюзом.

На Саміті Східного партнерства 28 — 29 листопада 2013 р. тодішній Президент Янукович Угоду не підписав, що викликало бурхливі негативні реакції частини населення України, спричинивши виникнення Євромайдану. У знак підтримки почалися акції підтримки курсу України до ЄС у багатьох країнах світу.

22 січня 2014 року Європейська комісія опублікувала документ у якому відреагувала на поширені міфи щодо Угоди.

Загалом протистояння влади та народу України призвело до революції в Україні — Революції гідності та зміни політичного керівництва держави. 6 березня 2014 в Брюсселі відбувся екстрений саміт ЄС, що був присвячений українській політичній кризі, на якому зокрема обговорювалося прохання післяреволюційної української влади якомога швидше підписати Угоду. Представники західноєвропейських держав наполягали, що таку важливу угоду не можна підписувати, доки в Україні не буде обрано нову владу, підтримка якої населенням ні в кого не викликатиме сумнівів. Було знайдено компроміс, який згодилися підтримати всі учасники саміту — розділення угоди на політичну і економічну частини і підписання спочатку першого, а потім другого документа.

21 березня у Брюсселі відбулася церемонія підписання політичної частини Угоди, що складається з Преамбули, Статті 1 та Розділів I, II та VII. З української сторони угоду підписав прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, з боку Євросоюзу — президент Ради ЄС Герман ван Ромпей, президент Європейської комісії Жозе Мануел Баррозу і голови 28 держав, що входять у ЄС.

27 червня новообраний Президент України Петро Порошенко у Брюсселі підписав економічну частину угоди, що включає Розділи III, IV, V, VI, додатки та протоколи. Для набрання чинності Угоди про Асоціацію, сторони повинні її ратифікувати або затвердити відповідно до власних процедур. У більшості країн-членів ЄС процес ратифікації полягає у затвердженні угоди парламентом та подальшому підписанні главою держави. Ратифікаційні грамоти або документи про затвердження здаються на зберігання до Генерального секретаріату Ради ЄС, після чого відповідна інформація з'являється на офіційному сайті Ради ЄС.

16 вересня 2014 року Європейський парламент ратифікував Угоду синхронно з Верховною Радою України (у вигляді телемосту за допомогою технології

Skype). За ратифікацію проголосувало 355 депутатів Верховної Ради та 535 депутатів Європарламенту.

Першими з країн-членів ЄС угоду ратифікували Румунія, Литва та Латвія. Останніми — Кіпр, Бельгія, Нідерланди.

Найбільші проблеми з ратифікацією виникли у Нідерландах. Парламент королівства дав згоду на ратифікацію 7 липня 2015 року, і вже на наступний день її підписав король. Тим не менш, відповідно до нідерландського законодавства, у випадку якщо громадяни зберуть 300 тисяч підписів, затверджені владою закони, мають бути виставлені на консультативний референдум. Саме таку процедуру ініціювали сатиричний блог GeenStijl, громадська організація Burgercomité EU («Комітет громадян ЄС») і євроскептичний центр «Форум для демократії». Завдяки інтенсивній кампанії їм вдалося зібрати майже 430 тисяч дійсних підписів. Референдум відбувся 6 квітня 2016 року. Явка склала 32,28 %, при необхідній мінімальній явці у 30 %. Проти ратифікації угоди проголосувало 61 % відсоток виборців, що прийняли участь в референдумі. Попри те, що референдум носив консультативний характер, уряд Нідерландів вирішив не ігнорувати його результати і повернув питання про ратифікацію до парламенту. Компроміс був знайдений 15 грудня 2016 року у вигляді домовленості країн-членів ЄС, оформленої у вигляді «Рішення глав держав та урядів членів ЄС». В рішенні описані 6 пунктів, присвячених Угоді про асоціацію. Водночас, вони не змінюють угоду, а лише підтверджують ті норми, які вже є в її тексті. У 2017 році Нідерланди повторно провели процес ратифікації, цього разу успішно і остаточно.

Тема 5. Проблеми безпеки та роззброєння у зовнішній політиці України.

Тема 5. Проблеми безпеки та роззброєння у зовнішній політиці України.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року.

Роззброєння як глобальна проблема сучасності. Позиція України щодо заборони випробувань ядерної зброї, повної ліквідації ядерної та іншої зброї масового знищення. Реалізація курсу на без'ядерний статус. Україна — без'ядерна та позаблокова й нейтральна держава. Національні інтереси та

національна безпека України: визначення їх напрямів, структури та змісту. Основні напрямки політики та система реалізації національної безпеки України, її зовнішньополітичні аспекти. Взаємозв'язок національної безпеки з міжнародними системами колективної і регіональної безпеки. Військово-політичне партнерство. Воєнна доктрина як складова частина національної безпеки. Проблеми будівництва та реформування Збройних сил України. Ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи — планетарна проблема. Питання екологічної безпеки в співпраці України з світовим співтовариством. Ядерне роззброєння України. Стратегія національної безпеки України від 26 травня 2015 року.

Тема 6. Відносини України з країнами Центрально-Східної Європи, субрегіональне співробітництво з цими країнами.

Євроінтеграція окремих регіонів України, як ефективний інструмент процесу приєднання до ЄС. Роль євро регіонів — «Карпатський», «Верхній Прут», «Буг», «Нижній Дунай» в субрегіональному співробітництві України в регіоні ЦСЄ. Зміна сутності євробезпеки: хоча військова сила є невід'ємною складовою рівноваги, проте вона вже не займає найважливішої і єдиної позиції. Зростання ваги політичного, економічного, екологічного та етнічного аспектів безпеки. Вплив інтеграції країн ЦСЄ у європейські структури на стан субрегіонального співробітництва в регіоні ЦСЄ. Роль Польщі та Угорської республіки у допомозі Україні у її прагненні до євроінтеграції. Субрегіональне співробітництво України з країнами ЦСЄ через створення євро регіонів. Проблемні питання України у відносинах з ЦСЄ мовного порядку та територій. Зовнішня політика України та Молдова.

Тема 7. Країни Азії, Африки та Латинської Америки у зовнішній політиці України.

Основні передумови й інтереси України в розвитку відносин з країнами Азії, Африки і Латинської Америки. Південно-Східний вектор. Пошук шляхів співробітництва з країнами Близького і Середнього Сходу, країнами — членами ОПЕК. Характер взаємовідносин з Ізраїлем. Чорноморський регіон. Розвиток українсько-турецьких відносин. Участь України в створенні і роботі

організації Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС). Азійсько-Тихоокеанський регіон. Динаміка відносин України з Японією, Республікою. Зовнішня політика Україна– Китай. Етапи розвитку відносин України з Китаєм. Китай, як стратегічний партнер України.

Тема 8. Зовнішня політика України на сучасному етапі.

Україна стратегічний партнер ООН по підтриманню всеосяжного миру. Стратегічний напрямок України щодо ЄС та НАТО. Диверсифікація зовнішніх зв'язків. Активізація України у багатосторонньому співробітництві. Участь України в діяльності ООН у 90-ті роки. Проблема реформування ООН і Україна. Проблеми ефективності діяльності ООН. Участь України у миротворчій діяльності ООН. Україна і ЮНЕСКО. Україна і МАГАТЕ. Участь України в діяльності ЮНЕСКО. Розширення участі України у багатосторонньому та двосторонньому співробітництві. Основні напрямки співпраці України з регіональними міжнародними організаціями. Україна й ОБСЄ. Україна в Раді Європи. Спільна програма Ради Європи і Комісії Європейського Співтовариства. «Демократія — через право».

2. Плани семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт, самостійної роботи:

Розділ 1.

Тема 1. Сутність поняття зовнішня політика, організаційна та законодавча база зовнішньої політики незалежної України.

План:

- Категоріальний апарат
- «Декларація про державний суверенітет України», як перший документ визначення зовнішньої політики незалежної України.
- Проголошення незалежності України.
- Розбудова зовнішньополітичної служби держави.
- Конституція України як правова основа зовнішньої політики України.
- Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 року.

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

Тема 2. Співробітництво України на пострадянському просторі та російсько-українські відносини.

План:

- а) Створення Співдружності Незалежних Держав (СНД), основні етапи та проблеми його розвитку
- б) . Позиція України щодо структур СНД та її стратегія рівноправного партнерства з країнами Співдружності.
- в) Основні етапи розвитку та формування договірно-правової бази українсько-російських відносин.
- г) Місце України та Росії в європейському міжнародно-політичному регіоні та їхня роль в євразійських інтеграційних процесах.
- д) Проблемні питання в українсько-російських відносинах та їх розв'язання: розподіл Чорноморського флоту, територіальні питання (проблеми Криму та Севастополя, режиму Азовського моря та Керченської протоки, делімітації українсько-російського кордону), торговельно-економічні проблеми (щодо розподілу власності колишнього СРСР, взаєморозрахунків, експортно-імпортних операцій та поставок й транзиту російської нафти і газу тощо), становище української національної меншини в РФ і російської — в Україні та державна політика в цьому питанні.
- е) Особливості розвитку міждержавних відносин України з іншими країнами СНД.
- ж) Участь України в регіональних об'єднаннях країн СНД.
- з) Створення Єдиного економічного простору (СЄП) та Україна..

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення

першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

Тема 3. Політичні відносини України та США.

План:

- а) Провідна роль США в становленні нового світового порядку.
- б) Еволюція політики США щодо незалежної України: основні етапи та проблеми розвитку українсько-американських відносин.
- в) Особливості стратегічного партнерства між Україною і США.
- г) Становлення, розвиток та перспективи українсько-американського економічного, політичного й військового співробітництва.
- д) Трансформація політики США щодо незалежності України.
- е) Інтереси США до України та України до США на цей час.
- ж) Безпекова та військово-технічна співпраця з США.
- з) США як супервайзер реформ в Україні.
- и) США як бізнес-партнер України.
- к) Зацікавлені особи, групи інтересів та впливу у зовнішній політиці України -США.
- л) Наявні та потенційні ризики та конфлікти у відносинах США-Україна.

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

Тема 4. Європейський Союз у зовнішній політиці України.

План:

- а) Європейська інтеграція — закономірний історичний процес, провідна тенденція розвитку постмодерної системи міжнародних відносин.
- б) Перетворення незалежної України на важливий чинник стабільності в Європі, становлення нової європейської архітектури безпеки.
- в) Стратегічний курс України на європейську інтеграцію — природний наслідок здобуття Україною державної незалежності.
- г) Умови членства в ЄС та асоціації з ЄС.

- д) Початок формування зовнішньої політики України щодо ЄС., «замороження» процесу підписання Угоди про асоціацію з ЄС.
- е) Підписання Угоди про асоціацію з ЄС.
- ж) Питання безвізового режиму з ЄС.

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

Тема 5. Проблеми безпеки та роззброєння у зовнішній політиці України.

План:

- а) Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року.
- б) Роззброєння як глобальна проблема сучасності.
- в) Позиція України щодо заборони випробувань ядерної зброї, повної ліквідації ядерної та іншої зброї масового знищення.
- г) Реалізація курсу на без'ядерний статус. Україна — без'ядерна та позаблокова й нейтральна держава. Національні інтереси та національна безпека України: визначення їх напрямів, структури та змісту.
- д) Основні напрямки політики та система реалізації національної безпеки України, її зовнішньополітичні аспекти.
- е) Взаємозв'язок національної безпеки з міжнародними системами колективної і регіональної безпеки.
- ж) Військово-політичне партнерство. Воєнна доктрина як складова частина національної безпеки. Проблеми будівництва та реформування Збройних сил України.
- з) Ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи — планетарна проблема.
- и) Питання екологічної безпеки в співпраці України з світовим співтовариством.
- к) Ядерне роззброєння України.
- л) Стратегія національної безпеки України від 26 травня 2015 року.

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

Тема 6. Відносини України з країнами Центрально-Східної Європи, субрегіональне співробітництво з цими країнами.

План:

- а) Євроінтеграція окремих регіонів України, як ефективний інструмент процесу приєднання до ЄС.
- б) Роль єврорегіонів — «Карпатський», «Верхній Прут», «Буг», «Нижній Дунай» в субрегіональному співробітництві України в регіоні ЦСЄ .
- в) Зміна сутності євробезпеки: хоча військова сила є невід'ємною складовою рівноваги, проте вона вже не займає найважливішої і єдиної позиції. Зростання ваги політичного, економічного, екологічного та етнічного аспектів безпеки.
- г) Вплив інтеграції країн ЦСЄ у європейські структури на стан субрегіонального співробітництва в регіоні ЦСЄ.
- д) Роль Польщі та Угорської республіки у допомозі України у її прагненні до євроінтеграції.
- е) Субрегіональне співробітництво України з країнами ЦСЄ через створення єврорегіонів.
- ж) Проблемні питання України у відносинах з ЦСЄ мовного порядку та територій.
- з) Зовнішня політика Україна та Молдова.

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

Тема 7. Країни Азії , Африки та Латинської Америки у зовнішній політиці України.

План:

- а) Основні передумови й інтереси України в розвитку відносин з країнами Азії, Африки і Латинської Америки.
- б) Південно-Східний вектор.
- в) Пошук шляхів співробітництва з країнами Близького і Середнього Сходу, країнами — членами ОПЕК.
- г) Характер взаємовідносин з Ізраїлем.
- д) Чорноморський регіон. Розвиток українсько-турецьких відносин. Участь України в створенні і роботі організації Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС).
- е) Азійсько-Тихоокеанський регіон. Динаміка відносин України з Японією, Республікою. Зовнішня політика Україна та Китай. Етапи розвитку відносин України з Китаєм. Китай , як стратегічний партнер України.

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

Тема 8. Зовнішня політика України на сучасному етапі.

План:

- а) Україна стратегічний партнер ООН по підтриманню всеосяжного миру.
- б) Стратегічний напрямок України щодо ЄС та НАТО.
- в) Диверсифікація зовнішніх зв'язків.
- г) Активізація України у багатосторонньому співробітництві.
- д) Участь України в діяльності ООН у 90-ті роки.
- е) Проблема реформування ООН і Україна.
- ж) Проблеми ефективності діяльності ООН.
- з) Участь України у миротворчій діяльності ООН.
- и) Україна і ЮНЕСКО. Україна і МАГАТЕ. Участь України в діяльності ЮНЕСКО.

- к) Розширення участі України у багатосторонньому та двосторонньому співробітництві.
- л) Основні напрямки співпраці України з регіональними міжнародними організаціями.
- м) Україна й ОБСЄ.
- н) Україна в Раді Європи.
- о) Спільна програма Ради Європи і Комісії Європейського Співтовариства.
- п) «Демократія — через право».

Завдання.

Студенти готують відповіді на наведені питання у плані семінарського заняття. Потім по черзі обґрунтовують свою точку зору. Після обговорення першого питання викладач підводить підсумки. Потім обговорюється друге питання і т. д.

3. Питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти, для контрольних робіт, передбачених навчальним планом, після атестаційного моніторингу набутих знань і вмінь з навчальної дисципліни:

Перелік питань до екзамену:

1. Конституція України, як правова основа зовнішньої політики України.
2. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» 02.07.1993 року.
3. «Декларація про державний суверенітет України» як перший документ визначення зовнішньої політики незалежності України.
4. Проголошення незалежності України.
5. Категоріальний апарат.
6. Розбудова зовнішньополітичної служби України.
7. Політичні відносини України та США.
8. Наявні та потенціальні ризики та конфлікти у відносинах США_Україна.
9. США як бізнес –партнер України.
10. Трансформація політики США щодо незалежності України.

11. Зацікавлені особи, групи інтересів та впливу у зовнішній політиці України-США.
12. США як бізнес –партнер України.
13. Безпека та військово-технічна співпраця України та США.
14. США як супервайзер реформ в Україні.
15. Інтереси США до України та України до США на цей час.
16. Українсько- російський політичний Договір про дружбу, співробітництво і партнерство від 31 травня 1997 року.
17. Українсько-російська економічна співпраця на цей час.
18. Українсько-російські відносини на цей час (основні напрямки).
19. Співробітництво України з країнами пострадянського (основні напрямки).
20. Основні етапи розвитку та формування договірно-правової бази українсько-російських відносин.
21. Створення Співдружності Незалежності Держав (СНД), основні етапи та проблеми його розвитку.
22. Позиція України щодо Співдружності Незалежних Держав (СНД).
23. Закон України « Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року
24. Стратегія національної безпеки України від 26 травня 2015 року.
25. Позиція України щодо заборони випробування ядерної зброї, повної ліквідації ядерної та іншої зброї масового знищення.
26. Роззброєння як глобальна проблема сучасності.
27. Ядерне роззброєння України та ставлення до цього питання керівництва держави в світі агресії Росії в Криму та на Донбасі.
28. Європейський Союз та його основне призначення.
29. Умови членства в Європейському Союзі та асоціації з Європейським Союзом.
30. Початок формування зовнішньої політики України щодо ЄС.
31. Період «замороження» процесу підписання Угоди про асоціацію України з ЄС.

32. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС.
33. Питання безвізового режиму України з ЄС.
34. Субрегіональне співробітництво України з країнами Центрально-Східної Європи.
35. Субрегіональне співробітництво України з країнами Карпатського єврорегіону.
36. Субрегіональне співробітництво України з країнами єврорегіону «Верхній Прут», «Нижній Дунай» та «Буг».
37. Зовнішньо політичні відносини Україна та Молдова.
38. Зовнішня політика Україна та Китай.
39. Етапи розвитку відносин Україна та Китай.
40. Китай – як стратегічний партнер України.